

Kirsi Markkinen & Maarit Oja
AAC ARKEEN—TIETOKANSIO PUHETTA TUKEVASTA
JA KORVAAVASTA KOMMUNIKOINNISTA

Opinnäytetyö
KESKI-POHJANMAAN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Marraskuu 2009

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Yksikkö Keski_Pohjanmaan ammatti- korkeakoulu, Ylivieska	Aika Marraskuu 2009	Tekijä/tekijät Maarit Oja Kirsi Markkinen
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn nimi AAC arkeen- tietokansio puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista		
Työn ohjaaja Harriet Tervonen	Sivumäärä 51+12	
Työelämäohjaaja Sisko Routaniemi		
<p>Opinnäytetyön aiheena oli laatia tietokansio AAC:stä, puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista Raahen varhaiskasvatuksen henkilökunnalle sekä varhaiskasvatuspalveluissa olevien lasten vanhemmille.</p> <p>Opinnäytetyön tietokansion tavoitteena oli tiedon lisääminen AAC:stä ja sen käyttömahdollisuuksista sekä Raahen varhaiskasvatuspalveluissa toimivan AAC-ohjaajan tunnettavuuden lisääminen.</p> <p>Tietokansio on suunnattu varhaiskasvatuksen päiväkotien henkilökunnalle, lasten vanhemmille ja kaikille jotka tarvitsevat tietoa AAC:stä.</p> <p>Tietokansion tieto rajattiin yleisimpiin varhaiskasvatuspalveluissa käytettyihin puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikointikeinoihin. Siihen on lisätty linkkejä AAC: tä käsittelevistä internet-sivustoista sekä esitteitä esim. Kehitysvammaliitto ry:stä, Aivohalvaus- ja Dysfasialiitto ry:stä sekä Autismi- ja Aspergerliitto ry:stä.</p> <p>Tietokansion sisältö laadittiin AAC-ohjaajan avoimen haastattelun sekä AAC-ohjaajalle, erityislastentarhanopettajalle ja Ollinsaaren päiväkodille tehdyn kyselyn perusteella. Tietokansion sisällön arviointi on ollut positiivista ja tietokansio on todettu tarpeelliseksi. Tietokansio otetaan koekäyttöön Ollinsaaren päiväkotiin.</p>		

Asiasanat

AAC-puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi, puhevammaisuus, kommunikaatio, vuorovaikutus

ABSTRACT

CENTRAL OSTROBOTHNIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES Ylivieska Unit	Date November 2009	Author Kirsi Markkinen Maarit Oja
Degree programme Degree Programme in Social Service		
Name of thesis AAC- into everyday life- An informationfile of augmentative and alternative communication		
Instructor Harriet Tervonen	Pages 51+12	
Supervisor Sisko Routaniemi		
<p>The subject of this thesis was to formulate a portfolio of augmentative and alternative communication, AAC, for the staff of the primary education of the city of Raahе and for the parents of the children using these services.</p> <p>The main objective of this portfolio was to increase knowledge of AAC, its indications and to inform of the AAC-instructor services.</p> <p>The portfolio is aimed at the staff of the primary education nursery schools, the parents of the children and at everyone needing more information about AAC.</p> <p>The information of the portfolio was delimited to the most used AAC methods in the primary education services. Links to websites related to AAC have been attached. In addition brochures e.g. from the Association of the Handicapped , the Association of Cerebral Palsy- and Dysphasia and the Association of Asperger Syndrome are included.</p> <p>The contents of the portfolio was formulated on basis of an open AAC- instructor interview, questionnaires made to the AAC-instructor and specialized nursery school teachers including the Ollinsaari Nursery School. The evaluation of the contents of the portfolio has been positive and the portfolio regarded useful. The portfolio will be introduced for a trial at the Ollinsaari Nursery School.</p>		

<p>Key words</p> <p>AAC- augmentative and alternative communication, speech disability, intercation, communication</p>

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TOIMINNAN TAUSTA JA TAVOITTEET	3
2.1 Aiheenvallinnan perustelut	3
2.2 Toiminnan tavoitteet	5
2.3 Toiminnan yhteistyötaho – Raahen kaupungin varhaiskasvatus keväällä 2009	6
3 PUHEVAMMAISUUS	8
4 VUOROVAIKUTUS JA KOMMUNIKAATIO	11
4.1 Kielenkehitys	11
4.2 Vuorovaikutus ja kommunikaatio	12
4.3 Dialogi, dialogisuus	13
5 PUHETTA TUKEVA JA KORJAAVA KOMMUNIKAATIO, AAC	14
5.1 Ei-avusteiset kommunikointikeinot	16
5.2 Avusteiset kommunikointikeinot	18
5.3 Ammattieettisyys	22
6 TOIMINNAN SUUNNITTELU	23
6.1 Tarpeentunnistamisvaihe	25
6.2 Määrittelyvaihe	26
6.3 Suunnitteluvaihe	27
7 TOIMINNAN TOTEUTUS	29
7.1 Tietokansion työstäminen	29
7.2 Tietokansion asiasisältö	31
8 TOIMINNAN ARVIOINTI	40
8.1 Tietokansion arviointi	40
8.2 Toiminnan arviointi	41
9 POHDINTA	44
LÄHTEET	47
LIITTEET	

1 JOHDANTO

YK:n ihmisoikeusjulistuksessa (1948) todetaan, että jokaisella kansalaisella on oikeus sananvapauteen sekä oikeus vapaasti osallistua yhteiskunnan sivistyselämään.

(Ihmisoikeudet, 1995, 27.) Kommunikoinnin perustuslain (Communication Bill of Rights) mukaan, kaikilla ihmisillä tulee olla vammansa laajuudesta tai vaikeusasteesta riippumatta päivittäisissä vuorovaikutustilanteissa oikeus kommunikoinnin tarjoamiin mahdollisuuksiin ja vaikuttaa olemassaolonsa kommunikoinnin avulla. (Papunet 2007.)

Henkilön vuorovaikutusta voidaan lisätä puhetta tukevilla ja korvaavilla kommunikointikeinoilla, jollei häntä ymmärretä puheen avulla riittävästi tai lainkaan. Tämä parantaa huomattavasti hänen elämänlaatuansa. Henkilön itsekunnioitus kasvaa ja elämän hallinta paranee. (von Tetzner & Martinsen, 2000, 15.)

Opinnäytetyömme aihe nousi esille harjoittelumme aikana kohdatessamme puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja käyttäviä henkilöitä. Koimme haasteellisena vuorovaikutuksen heidän kanssaan. Varhaiskasvatuksessa oleva AAC-ohjaajan toimi herätti mielenkiintomme puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen käyttömahdollisuuksista. Sosionomin työssä tulemme kohtaamaan henkilöitä, joille puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointikeinot ovat vuorovaikutuksen tukena. Pidämme tärkeänä niiden käytön tiedostamista tulevassa ammatissamme. Haasteena näemme tiedon lisäämisen puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista.

Opinnäytetyöksemme tulokseksi muodostui tietokansio AAC:stä. Tietokansiota haluamme tuoda tietoa puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointikeinoista varhaiskasvatuksen henkilökunnalle ja lasten vanhemmille sekä lisätä AAC-ohjaajan tunnettavuutta varhaiskasvatuksessa. Tämän tiedon avulla pyrimme lisäämään ja tukemaan lapsen arkipäivän vuorovaikutusta sekä puheen kehitystä.

Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja varhaiskasvatuksessa tarvitsevat esim. kielen kehityksen häiriöistä kärsivät ja maahanmuuttaja lapset. Kielenkehityksessä tukea tarvitseva lapsi ei aina välttämättä pysty isossa ryhmässä hyödyntämään tarjottuja

toimintamahdollisuuksia, vaan tarvitsee avukseen aikuisen joka tukee, ohjaa ja neuvoo. Kielenkehityksen edistymiseen lapsi tarvitsee konkreettisia kokemuksia ja havaintoja. AAC – ohjaaja tukee omalla työllään päiväkodissa tapahtuvaa hoitoa ja kasvatusta. Silloin kun sanat tai eleet eivät riitä, käytetään apuna kommunikointia helpottavia kuvia esineitä tai viittomia. Keskeistä AAC – ohjaajan työssä on löytää sellaisia lapsen kommunikointitaitoja täydentäviä keinoja, joiden avulla lapsi pystyy tekemään itsensä ymmärretyksi ja hahmottamaan paremmin muiden ihmisten viestejä ja ympäristöään. AAC – keinoja käytettäessä esimerkiksi, saduissa, loruissa ja leikeissä myös muut päiväkodin lapset saattavat kiinnostua puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista. AAC – keinoja yleisesti käytettäessä voidaan sanoa kommunikoinnin olevan jaettua ja tasapuoliseen vuorovaikutukseen mahdollistavaa. (Adenius-Jokivuori, 2004, 206 - 207.)

Lisäämällä tietoa puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointikeinoista toivomme madaltavamme myös kynnystä niiden käyttöönottamiselle. Tietokansio toimii AAC-ohjaajan työn tukena.

2 TOIMINNAN TAUSTA JA TAVOITTEET

2.1 Aiheenvalinnan perustelut

Motiivi lehden 02/2008, 24 - 25 artikkelissa kirjoitettiin AAC-ohjauksesta, puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista. Artikkelin herätti mielenkiintomme AAC:stä. Erityisesti huomiomme kohdistui siihen, miten yleistä sen käyttäminen on sekä millainen on sen tunnettavuus sosionomin työssä. Harjoittelumme aikana olimme kohdanneet asiakkaita, jotka tarvitsivat puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia vuorovaikutuksessa. Opimme myös ymmärtämään sen käytön merkityksen tulevassa ammatissamme. Opinnäytteen tietokansiolla AAC-arkeen haluamme tuoda lisää tietoa arkipäivän toimintaan puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista.

Erityislasten määrä varhaiskasvatuspalveluissa on kasvanut viime vuosina. Erityislasten integroiminen päiväkotiryhmiin on nostanut myös esille haasteen vastata näiden lasten tarpeisiin. Laura Kotikankaan tutkimuksessa (2008) on puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen käyttö koettu välttämättömäksi. Lastentarhanopettajien kokemusten tulosten perusteella eivät ne ole ainoastaan erityistä tukea tarvitsevien lasten käytössä välttämättömiä, vaan ne soveltuvat kaikkien lasten käytettäväksi. Tutkimuksessa tulee myös esille tiedon tarpeen lisääminen puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointikeinoista kuten PCS-kuvien käytöstä, tietokoneen viikko-ohjelmien teosta, tukiviittomista, viittomakielestä sekä käytännön vinkeistä ja uusista ideoista. Koulutusta puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikaatiosta toivottiin myös lisää. Lotta Engvistin (2007) pro-gradu AAC osana ammattia?: mitä vaikeimmin vammaisten lasten erityisryhmien työntekijät ajattelevat puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista. Pro gradun tulosten perusteella voidaan todeta, että erityisryhmien työntekijöille tulisi lisätä AAC-koulutusta. (Engvist, 2007, 58.) Myös Riitta Leppäsen (2007) proseminaaritutkielma kartoitus AAC - menetelmien käytöstä Hyvinkään päivähoitossa: koulutuksen merkitys, tutkimuksen tuloksena todetaan, että AAC-ohjausta käytetään eniten päiväkodissa, jossa työntekijällä oli pidempiaikainen kolmevuotinen koulutus. (Leppänen, 2007, 36.)

Motiivi lehden sivuilla mainittiin myös sähköinen tietokanta AAC-ohjauksesta. Papunetin sivuilta löytyikin runsaasti tietoa puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointikeinoista. Sivuilta löysimme myös AAC-ohjaajien yhteystietoja, joihin otimme yhteyttä sähköpostitse. Selvitimme saadun tiedon perusteella missä lähialueella toimii AAC-ohjaaja. Kiinnostuimme Raahen kaupungin varhaiskasvatuspalveluissa olevasta AAC - ohjaajan toiminnasta, koska varhaiskasvatuspalvelut on yksi sosionomi ammatin työkenttä. Mielenkiintomme kohdistui myös siihen, miten AAC-ohjaajan toiminta vaikuttaa ja nousee esille lapsen arkipäivässä, kun varhaiskasvatuspalveluihin on perustettu AAC-ohjaajan toimi. Halusimme nähdä kuinka erityisosaaminen näkyy ja toteutetaan. AAC - ohjausta tehdään useimmiten oman työn ohella esim. lastentarhanopettajana. Perehtyessämme aiheeseen koulutuksen tarve nousi esille aikaisemmissa tutkimuksissa sekä oman tutkimuksemme kyselyjen tuloksissa.

Raahen kaupungin AAC - ohjaajan tapasimme helmikuussa 2008. Hän oli toiminut työssään noin puoli vuotta. Toimi oli uusi eikä AAC-ohjaajaa ollut aikaisemmin varhaiskasvatuspalveluissa toiminut. AAC-ohjaaja ei tiennyt myöskään muista henkilöistä, jotka toimisivat kyseisessä ammatissa varhaiskasvatuspalveluissa. Hänen työnkuvansa varhaiskasvatuksessa on kehittämisen kohteena ja ongelmallisena hän näkee kollegaalisen tuen puuttumisen. Tiedon lisääminen AAC-ohjauksesta soveltui hänen mielestään hyvin opinnäytetyön aiheeksi, mutta opinnäytteen toteutustapaa emme vielä olleet päättäneet lopullisesti. Sovimme myös toisen opiskelijan harjoittelusta, jolloin käytännön tieto AAC-ohjauksesta varhaiskasvatuksessa antoi hyvän tietopohjan ammatillisen kasvun kehittämiseksi.

Harjoittelun aikana tarve AAC:tä koskevasta tietokansiosta nousi esille. Tuolloin opinnäytetyömme muuttui toiminnalliseksi opinnäytteeksi. Aikaisempi suunnitelma tutkia AAC-ohjaajan toimenkuvaa varhaiskasvatuspalveluissa vastasi myös tavoitteiltaan hyvin toiminnallisen opinnäytetyön AAC-tietokansion tekemiseen.

2.2 Toiminnan tavoitteet

Toiminnan tulostavoitteena on tuottaa tietokansio puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointikeinomuodoista varhaiskasvatuksessa. Tietokansion tavoitteena on lisätä perheen ja varhaiskasvatuksen työntekijöiden tunnettavuutta AAC - ohjauksesta sekä puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käytön merkityksestä lapsen arkipäivässä.

Tulostavoitteena on myös puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimuotojen tietoisuuden lisääminen ja käyttöön ottamisen selkeyttäminen ja madaltaminen. Ohjaaminen palvelun pariin myös selkeytyy. Tietokansion visuaalisella ja selkeällä kokonaisuudella pyrimme mahdollisimman palvelemaan käyttöön. Tietokansio hyödyntää myös kaikkia niitä henkilöitä, jotka tarvitsevat/haluavat tietoa AAC:stä.

Tietokansio säilytetään päiväkodissa ja sen tarkoitus on olla aina saatavilla, kun AAC:stä halutaan ohjausta tai neuvontaa.

Oppimistavoitteena on AAC-ohjaukseen perehtyminen, tällöin puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiokeinot sisäistämme omaan työnkuvaamme ja ammatilliseen kasvuun. Tuotoksen tuottamisen lähtökohtana on myös moniammatilliseen yhteistyöhön kasvaminen ja AAC-ohjauksesta tiedottaminen. Tavoitteenamme on myös asiakkaan tarpeen kohtaaminen ja siihen vastaaminen palveluohjauksellisesta näkökulmasta katsoen. Tuotos lisää myös oman tietotekniikkataidon syventämistä, kuvankäsittelyn sekä erilaisten puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointiohjelmien kautta.

2.3 Toiminnan yhteistyötaho – Raahen kaupungin varhaiskasvatus keväällä 2009

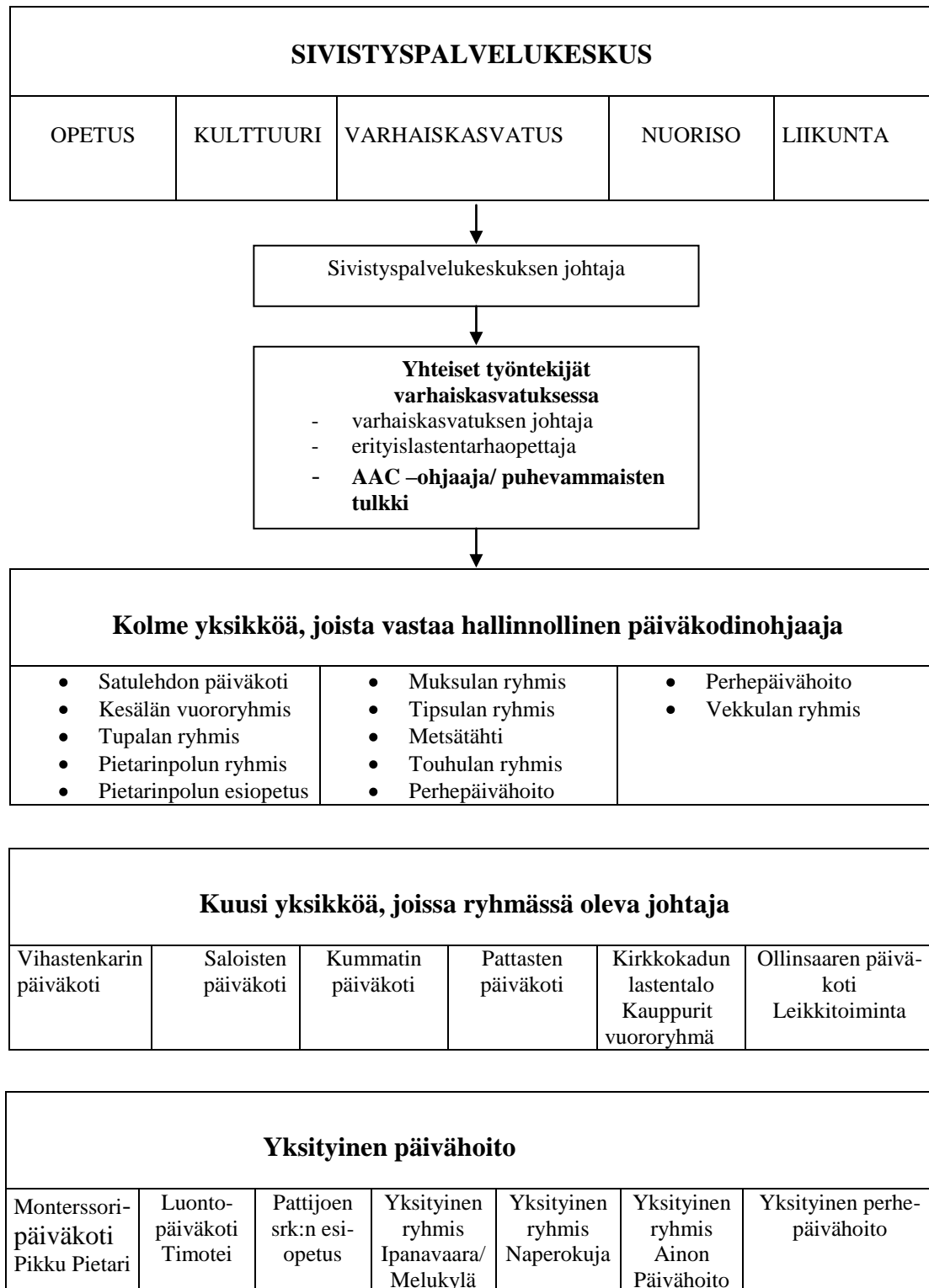
Raahen varhaiskasvatuksen perhetyön yksiköt, leikkitoiminta, perhepäivähoito, ryhmäperhepäivähoito sekä päiväkodit tarjoavat varhaiskasvatuspalveluita. Yksityinen päivähoito on lisääntynyt vuodesta 2003 lähtien, tuolloin yksityisen hoidon kuntalisä astui voimaan. Kuntalisän lisäksi yksityisen hoidon järjestämiseen on mahdollista hakea yksityisen hoidon tukea. Molemmat tuet haetaan Kelalta. Esiopetus järjestetään varhaiskasvatuspalveluiden ja opetustoimen yhteistyönä. Lapset, jotka tarvitsevat erityistä hoitoa ja kasvatusta on pääsääntöisesti integroitu tavallisiin lapsiryhmiin avustajien tuella. Ollinsaaren päiväkodissa toimi lisäksi 12 lapsen pienryhmä, jossa puolet lapsista oli erityistä tukea tarvitsevia.

Raahen varhaiskasvatus-suunnitelman tavoitteita ovat lapsen edun näkyminen kaikessa päätöksenteossa, yhteistyö päätöksentekijöiden, lasten vanhempien ja kasvattajien välillä sekä varhaiskasvatuksen sisällön ja laadun kehittäminen osana arkityötä. Arvoja ovat lapsen turvallisuus, leikki, luovuus ja kaveruus, kiireettömyys ja lapsilähtöisyys, rakkaus, syli ja lämpö sekä rajojen asettaminen ja kasvattaminen. (Raahen varhaiskasvatussuunnitelma 2008 - 2009, 5.)

Varhaiskasvatuspalvelut siirtyivät sivistyspalvelukeskuksen alaisuuteen 2009 vuoden alusta. Varhaiskasvatuspalvelut toimivat omana yksikkönään organisaatiossa.

Raahen varhaiskasvatuspalveluihin perustettu AAC-ohjaajan toimi herätti mielenkiintomme. Halusimme tutustua varhaiskasvatuspalveluissa olevaan puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käytännön tietoon ja toteutukseen. Tällä halusimme lisätä ammatillista kasvuamme. Varhaiskasvatuspalvelut on sosionomin yksi työkenttä ja tutkimuksemme kohdistui myös siihen, kuinka paljon enemmän ja miten AAC-ohjaus näkyi Raahen varhaiskasvatuspalveluissa, kun AAC-ohjaaja toimii palkattuna työntekijänä varhaiskasvatuspalveluissa.

Kuviossa kuvaamme Raahen varhaiskasvatuspalvelut organisaatiossa sekä varhaiskasvatuksen tarjoamat palvelut. AAC-arkeen, tietokansio puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista otetaan ensin koekäyttöön Ollinsaaren päiväkotiin ja sen jälkeen muihin yksiköihin

KUVIO 1. Organisaatiokaavio, Raahen kaupunki, varhaiskasvatuspalvelut 05/09.
(Raahen kaupungin varhaiskasvatuspalvelut v. 2009.)

3 PUHEVAMMAISUUS

Puhevammaisella tarkoitetaan kuulevaa henkilöä, joka ei pysty asioimaan, viestimään ajatuksiaan tai vastaanottamaan tietoa puhutun tai kirjoitetun kielen avulla. Vaikeat kielelliset häiriöt ja puhevamma liittyvät usein johonkin neurologiseen tai muuhun sairauteen tai vammaan, joka voi olla joko synnynnäinen tai aikuisena saatu. (Huuhtanen, 2001, 110; Opas puhevammaisten tulkkipalvelusta, 2007.) Vaikean puhevamman voi aiheuttaa CP – vamma, kehitysvamma, kielenkehityksen erityisvaikeus eli dysfasia, aivo- halvauksen tai aivovamman aiheuttama afasia tai dysatria, neurologiset sairaudet kuten autismi, MS – tauti, ALS, lihassairaus tai puhe – elimistön vaurio tai toiminnanpuutos. (Huuhtanen, 2001, 110 - 111.)

CP-vammaisuus määritellään kehittyvien aivojen liikkeistä ja asennoista vastaavien keskuksien ja niiden yhteyksien kertavaurioksi, jossa vaurio on syntynyt raskauden aikana tai varhaislapsuudessa. CP-vammaisuus ei ole yhtenäinen vamma vaan oireyhtymä, jonka haitta-aste vaihtelee vähäisistä toiminnan häiriöistä monivammaisuuteen. CP-vammaan saattaa liittyä vaikeuksia puheen tuottamisessa, lukemisessa ja kirjoittamisessa. (Topo & Heiskanen & Rautavaara & Hannikainen – Ingman & Saarikalle & Tiilikainen, 2000, 127.)

Kehitysvammaisuuden voidaan katsoa johtuvan perintötekijöistä, sikiökauden aikana tai synnytyksen yhteydessä tapahtuneista häiriöistä tai syntymän jälkeisten infektioiden tai tapaturmien aiheuttamista aivovauriosta. Kehitysvammaisuus ilmenee lievänä, keskitasoisena, vaikeana tai syvänä. Tästä johtuen kehitysvammaisella henkilöllä on vaikeuksia oppia ja ylläpitää päivittäiseen elämään liittyviä toimia. Ominaista on myös keskimääräistä heikompi älyllinen toimintakyky. Kehitysvammasta ja sen asteesta johtuen, henkilön kommunikointiin saattaa liittyä erilaisia puheentuottamisen ja ymmärtämisen vaikeuksia sekä vaikeuksia kirjoittamisessa ja lukemisessa. (Topo ym., 2000, 141.)

Autismi on alkuperältään tuntematon neurologinen häiriö, joka aiheuttaa omanlaisen tavan henkilölle havaita, jäsentää ja ymmärtää ympäröivää maailmaa. Kulomäen mukaan

(1992) autistinen oireyhtymä on kehityksen häiriö, joka ilmenee erilaisina käyttäytymisen poikkeavuuksina. Autistisen henkilön kieli, puhe ja kommunikointi kehittyvät normaalista poikkeavaan, yksilöllisten vaihtelujen esiintyessä runsaasti. Yksilölliset vaihtelut johtuvat mm. autistisen henkilön iästä, kehitystasosta sekä mahdollisista liitännäissairauksista ja –vammoista. Autismi on vaikea erottaa kielenkehityksen erityisvaikeudesta dysfasiasta tautien oireyhtymien mennessä osittain päällekkäin. Dysfasia määritellään kielellisen kokonaiskehityksen erityisvaikeudeksi tai häiriöksi, jonka syynä ei ole esimerkiksi kuulovamma, kehitysvammaisuus, psyykinen sairaus tai varhaislapsuuden autismi. Dysfasia-diagnosiin sisältyy erilaisia puheen- ja kielenkehityksen ongelmia, kuten kielenkehityksen viivästymistä tai kuullun ymmärtämisen vaikeutta tai molempia yhdistelmänä. Dysfasiaa ilmenee monenasteisena ja useimmiten se havaitaan 3-5 ikävuoden vaiheilla. (Hakala & Hyrkkö & Manninen & Oesch & Salo & Siikanen, 2001, 10, 18, 73; Topo ym., 2000, 23.)

Afasia on aivohalvauksen jälkitila, johon liittyy eriasteisia vaikeuksia puheen ymmärtämisessä tai puheen tuottamisessa. Vaikeuksia voi ilmetä myös lukemisessa, kirjoittamisessa sekä laskemiseen liittyvissä kielellisissä toiminnoissa. Afasian yhteydessä saattaa esiintyä myös halvauksesta johtuvaa dysartriaa, jonka seurauksena äänen laatu voi muuttua epäselväksi tai ääntäminen vaikeasti ymmärrettäväksi. Dysartriaa esiintyy aivoverenkiertopotilailla myös ilman afasiaa. (Topo ym., 2000, 23, 115; Korpijaakko – Huuhka & Kiesiläinen 1998, 232.)

Käyttäjärühmät

Puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia tarvitsevat lapset, nuoret ja aikuiset. Jokainen käyttäjäryhmä on erilainen ja heidän toiminnantasonsa vaihtelee kommunikoinnin tarpeessa paljon. (Pulli, 1995, 25; von Tetzchner & Martinsen, 2000, 109.) Pääryhmiä kommunikaation käyttäjissä ovat mm. kehitysvammaiset, autistit, CP – vammaiset, aivohalvaus ja aivovamma potilaat sekä kielenkehityksen häiriöstä eli dysfasiasta kärsivät. Kommunikaatiota tarvitsevat myös ihmiset, jotka sairauden tai vaurion vuoksi ovat menettäneet aiemman kykynsä viestiä puheen avulla. (Pulli, 1995, 25; Launonen & Roisko, 2008, 612.) Kommunikaatiomenetelmän valintaan vaikuttavat puhevammaisen henkilön ikä ja kieli sekä puhevammaan liittyvät taustatekijät kuten

kognitiiviset, sosiaaliset, emotionaaliset ja fyysiset piirteet. (Saarinen & Tanttu, 2005, 18; Opas kommunikoinnin mahdollisuuksiin, 2007.)

Puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia tarvitsevat ihmiset jaetaan kolmeen pääryhmään, eli ilmaisukielen-, tukikielen-, ja korvaavan kielen ryhmiin sen mukaan, mikä heillä on puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin päätehtävänä. Tarve ilmenee ilmaisukeinojen sekä puhetta tukevan kielen tai puhetta korvaavan kielen tarpeesta. (von Tetzchner ym., 2000, 80 - 82.)

Ilmaisukieliryhmän tyypillisimpiä edustajia ovat CP-vammaiset henkilöt joiden älyllinen kehitys on normaali. Korvaavaa keinoa he tarvitsevat vain omaan ilmaisuunsa, koska he ymmärtävät toisen tuottamaa puhetta hyvin mutta heillä on vaikeuksia tuottaa sitä esimerkiksi puhe-elinten hallitsemattomuuden vuoksi. Korvaavan kommunikoinnin muodosta tulee heidän pysyvä ilmaisukeinonsa. (von Tetzchner ym., 2000, 80; Launonen ym., 2008, 610.)

Tukikieliryhmä jaetaan kahteen eri alaryhmään, kehitykselliseen ja tilanteiseen. Kehityksellisessä ryhmässä puhetta korvaavan kommunikoinnin muodon opettaminen on ensisijassa puheen kehittämiseen tähtäävä askel. Puheen kehityksen myötä korvaavan keinoon käyttö vähenee asteittain ja jää lopulta kokonaan pois. Tukikielenä käytettävää puhetta korvaavan kommunikoinnin muotoa tarvitsevat lapset, jotka todennäköisesti alkavat puhumaan, mutta joiden kielenkehitys on viivästynyt esimerkiksi dysfasian tai Downin-oireyhtymän vuoksi. Tilanteiseen ryhmään kuuluvat lapset, nuoret ja aikuiset, jotka ovat oppineet puhumaan, mutta joiden on vaikea saada itseään ymmärretyksi oman puheen tuottamisen avulla. (von Tetzchner ym., 2000, 81; Launonen ym., 2008, 610-611.)

Korvaavaan kielen ryhmään kuuluville on tunnusomaista, että he ymmärtävät puhetta vähän tai eivät lainkaan. Korvaavaan kieleen ryhmään kuuluvat käyttävät korvaavaa kommunikointia koko elämänsä, myös muiden ihmisten tulee käyttää tätä kommunikointimuotoa kommunikoidessaan heidän kanssaan. Korvaavaan kielen ryhmään kuuluvat ovat mm. autistisia ja vaikeimmin kehitysvammaisia ihmisiä. Ryhmään kuuluu myös ihmisiä, joilla on auditiivinen agnosia eli kielikuurous. (von Tetzchner ym., 2000, 82 - 83.)

4 VUOROVAIKUTUS JA KOMMUNIKAATIO

4.1 Kielenkehitys

Kielelliset taidot rakentuvat kolmesta osatekijästä, joita ovat sisältö, muoto ja käyttö. Tämän jaottelun perusteella voidaan tarkastella myös kielellistä viestintää edeltävää vaihetta, olemuskieltä. Kielen sisältö rakentuu tiedoista ja kokemuksista, joita lapsella on ympäröivän maailman ilmiöistä ja suhteista. Lapsella on asiaa, jonka vuoksi yhteydenpito muihin ihmisiin on tarpeellista. Normaalisti kehittyvällä lapsella olemuskieli etenee lapsen ja aikuisen yhdessä luomasta ympäristön jännityksestä lapsen oman maailman mukaiseksi. (Launonen ym., 2008, 609 ; Launonen, 2007, 18.)

Ensimmäisen vuoden aikana lapsi kokoo ja omaksuu merkityksiä omasta minuudestaan, jatkuvuudestaan tunteestaan sekä yhteydestään muihin ihmisiin. Pienen lapsen vuorovaikutustaitojen kehittämisessä puheen ja kielen oppimisella katsotaan olevan ratkaiseva merkitys. Normaalisti kehittyvät lapset ymmärtävät sanoja ja kieltä jo paljon ennen kuin kykenevät tuottamaan niitä. Noin 15 kuukauden iässä lapsen tietoisuus omasta itsestä kasvaa ja hän tarkastelee itseään käsitteiden avulla. Puheesta tulee kommunikoinnin muoto, jolla vaihdetaan ajatuksia toisten kanssa. 1-3 vuotiaan lapsen kielen oppiminen kehittyy huimassa tahdissa päivittäisessä toiminnassa, sanasto kasvaa ja pieniä lauseita ilmestyy puheeseen. Noin neljän vuoden iässä lapsi oppii puhumaan selkeästi, hallitsee lauserakenteet ja rakentaa itselleen laajan sanavaraston. (Alijoki, 1998, 14, 39 - 40, 52 - 53; Ketonen & Salmi & Tuovinen, 2004, 34; Ahonen & Aro & Siiskonen, 2004, 14.)

Kielen muoto tarkoittaa keinoja, joita lapsi käyttää viestiessään ympäristönsä kanssa. Normaalisti kehittyvän lapsen olemuskielen muoto etenee varhaisista reaktioista moninasiin esisanallisiin keinoihin, kuten eleisiin, ilmeisiin, toimintaan ja ääntelyyn päätyen lopulta puhuttuun kieleen. (Launonen, 2007, 18.) Toimivan vuorovaikutuksen saavuttaakseen lapsen täytyy osata käyttää sellaisia ilmauksia joilla tulee ympäristössään ymmärretyksi. Kielellinen vuorovaikutus ei synny ilman yhteisen kielen ymmärtämistä vaan se edellyttää yhteistä äidinkieltä, jossa sanoilla on sama merkitys kuulijalle ja kielellisen viestin lähettäjälle. Kielellinen viesti ei kuitenkaan koskaan tule yksin vaan

on sidoksissa esisanallisiin keinoihin, jotka vahvistavat tai mitätöivät sanojen viestiä. (Launonen ym., 2008, 609; Alijoki, 1998, 10, 13.)

Kielen käyttö kehittyy sosiaalisten kokemusten kautta. Kielen oppimisen avulla lapsesta tulee sosiaalisen yhteisönsä itsenäinen jäsen, jossa hän rakentaa maailmankuvaansa hankkimalla ja käsittelemällä saamaansa tietoa. Normaalisti kehittyvän lapsen olemuskielen kehitysvaiheessa, ennen puheen ilmaantumista, lapsi tarvitsee kielen käytön kehittymiseksi ympäristön, toisia ihmisiä ja mahdollisuuden kanssakäymiseen. Kielellisen vuorovaikutuksen kehittyminen on aikuisen vastuulla. Arkielämän tilanteissa aikuinen tekee aloitteita, ohjaa lapsen toimintaa sekä tukee ja kannustaa lapsen kielellistä kehitystä. (Launonen ym., 2008, 609; Launonen, 2007, 18; Alijoki, 1998, 10.)

4.2 Vuorovaikutus ja kommunikaatio

Vuorovaikutus on ympäristön ja erityisesti ihmisten kesken vaihdettavaa tiedostetun tai tiedostamattoman viestin siirtämistä yksilöltä toiselle. (Granlund & Olsson, 1994, 17; Launonen, 2007, 6.) Vuorovaikutus on luonteeltaan vastavuoroista ja sosiaalista, tarvitsee syntyäkseen harjoittelua, rakentavan ilmapiirin sekä aidon kiinnostumisen toisesta henkilöstä. Vuorovaikutuksessa toisten kanssa oleminen antaa mahdollisuuden oppia tuntemaan niin itseämme kuin toisia. Vuorovaikutustaidot kehittävät tunne-elämäämme tai aukaisevat mahdollisuutta hyvään elämään. (Alijoki, 1998, 9, 14; Heikura - Pulkkinen & Kujanpää, 2006, 10.) Vuorovaikutuksessa ihminen on tunne-, tieto- ja tahto-olio. Tunne-olentona meillä on yhteisyyden tunne toisten ihmisten kanssa, halu rakastaa ja tulla rakastetuksi tai halu arvostaa ja tulla arvostetuksi. Tieto-olentona me olemme viestiviä ja kommunikoivia olentoja, otamme vastaan tietoa, ymmärrämme asioita ja haluamme tulla ymmärretyiksi. Tahto-olentona haluamme osallistua ja vaikuttaa sekä tulla vaikuttuneiksi. (Hämäläinen & Niemelä, 1993, 24 - 25.)

Kommunikaatio on yksi vuorovaikutuksen osa-alue. Kehittyäkseen kommunikaatio vaatii kolme perustavaa tekijää, joita ovat vuorovaikutus, läheisyys ja tutkiva käyttäytyminen. Onnistuakseen kommunikaatio vaatii vähintään kaksi osapuolta, jotka huomioivat toisensa sekä reagoivat toistensa viesteihin. (Heikura - Pulkkinen ym., 2006, 10; Kuulonhuoltoliitto, 2000, 12-13.) Kommunikoidessaan ihmiset ilmaisevat

toisilleen tavoitteellisesti viestejä sekä vastaanottavat ja tulkitsevat toistensa ilmaisua. Viestiessään ihmiset käyttävät kielellisiä ja ei-kielellisiä keinoja. Puheen rinnalla ihmiset käyttävät muita keinoja, kuten ilmeitä, eleitä, naurua, itkua ja äänensävyjä. Näillä ei – kielellisillä keinoilla saattaa monissa tilanteissa olla suurempi merkitys kuin puhutulla kielellä. (Launonen, 2007, 6.)

4.3 Dialogi, dialogisuus

Dialogi määritellään kommunikoivien ihmisten välisenä sanojen ja niihin liittyvien merkitysten vapaana virtana. Kaikessa yhteistyössä tarvitaan ehtymätöntä vuoropuhelua, dialogia. (Karjalainen & Saikku, 1999, 10.) Dialogiin kuuluu kolme vuorovaikutustasoa, jotka ovat johdonmukaisesti toimiminen, joustavien vuorovaikutustilanteiden luominen sekä mahdollisuus antaa dialogille sen tarvitsema tila. (Isaacs, 2001, 49 - 50.) Dialogi on keskeinen osa sosiaalista kommunikointia, koska sitä esiintyy kaikkialla missä ihmiset ovat toistensa kanssa tekemisissä. Dialogisessa kommunikaatiossa osapuolet luovat itseään ja määrittävät suhdettaan muihin testaamalla, tarkistamalla, kyseenalaistamalla ja uudelleen muotoilemalla toisen puhetta. Dialogista tulee erottaa dialogisuuden käsite, joka Shotterin mukaan (1993) tarkoittaa jaetun ymmärryksen merkitystä. vastapuolten välisissä neuvotteluprosesseissa. (Mönkkönen, 2002, 33-34.)

Dialoginen asiakastyö perustuu ihmisarvoon ja yhteiseen kumppanuuteen, jossa asiakas nähdään osallistuvana ja aktiivisena vaikuttajana, eikä vain passiivisena vastaanottajana. Dialogisessa asiakastyössä suhde ei synny pelkillä keskustelutaidoilla, vaan keskeisimmällä sijalla on luottamuksellisen suhteen saavuttaminen. (Vernerin, 2009.) Puhevammaisten henkilöiden kanssa yhteisen kielen luominen tarkoittaa hänen merkkiensä tulkitsemista ja uusien luomista yhdessä. Dialogi kehittyy kommunikoinnin vastavuoroisuudessa. Vastavuoroisuus taas syntyy vastavoimista, jotka antavat toisilleen tilaa ja arvoa. AAC – ohjaajan ja asiakkaan kesken AAC – menetelmien merkkien lukemaan oppiminen tarkoittaa neuvotteluja niiden merkityksistä ja käytöstä yhteisössä. Kuitenkin AAC – työ ja yhteisen kielen luominen alkavat jo kauempaa, yhteisön taidoista jakaa ja heijastaa keskenään jäsentensä maailmoja yhteyden saamiseksi. Silloin, kun yksilöllisesti sovitut AAC – strategiat ovat kaikkien käytössä ja yhteisön kommunikointi kaikkien jäsentensä kanssa on jaettua ja dialogista, yhteisössä voidaan sanoa käytettävän AAC – menetelmiä. (Pulli, 2005, 33-47.)

5 PUHETTA TUKEVA JA KORJAAVA KOMMUNIKAATIO, AAC

Monet suomalaiset käyttävät puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista englanninkielisestä termistä Augmentative and Alternative Communication tulevaa lyhennettä AAC. Ruotsinkielessä käytetään lyhennettä AKK (”alternativ och kompletterande kommunikation”). Puhutun kielen täydennykseksi tai korvikkeeksi käytetään muita kommunikoinnin muotoja, kun ihminen ei kykene suoraan vuorovaikutukseen puheen avulla. Puhetta tukeva ja korjaava kommunikaatio, AAC, sisältää käsitteenä käyttäjän, jolla on kommunikointiin liittyviä vammoja tai haittoja. Käyttäjä tarvitsee kommunikointiin välineen eli käytetyn kommunikointikeinon. Kommunikointiin vaikuttavat myös ympäristö, johon kuuluvat ihmiset sekä fyysinen ympäristö, jossa vuorovaikutus tapahtuu. Puhetta tukevan ja korvaavan kommunikointikeinon valinta ja käyttö ei ole ainoa kommunikointimuoto. Kommunikoinnissa hyödynnetään kaikkia kommunikoinnin muotoja. Oheiskeinoilla esim. katseella, katsekontaktilla, kehon asennoilla, ilmeillä, eleillä ja äännähdyksillä on myös merkityksensä. (Huuhtanen, 2001,14).

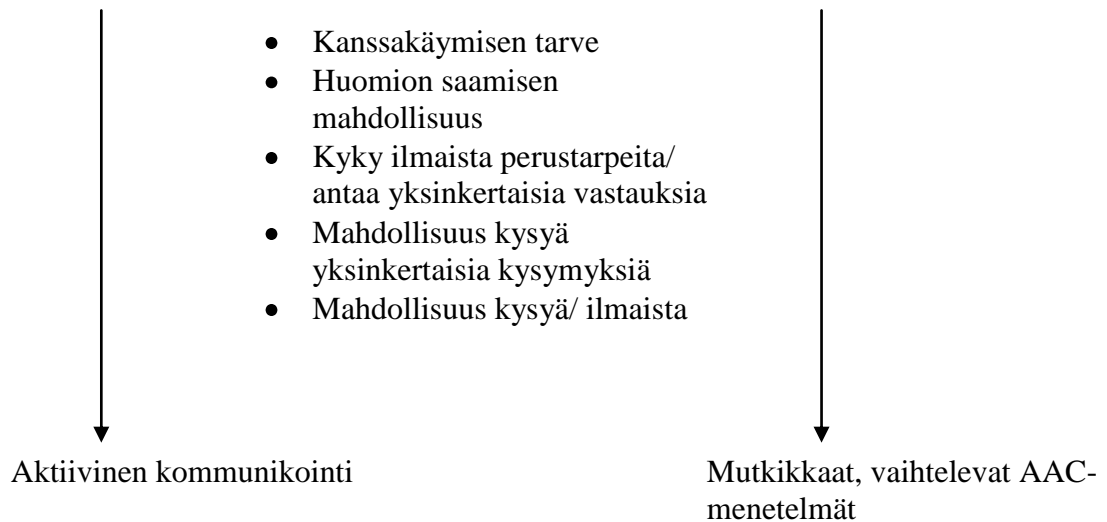
Yksilölliset AAC - kommunikaatiomuodot syntyvät luonnollisen puheen, joita voivat olla ääni, kosketus, asennon muutokset, ilmeet jne. (oheisviestintä) sekä erilaisten tiettoisten tekniikoiden (esim. katseella osoittaminen) yhdistämisellä erilaisten AAC-merkkijärjestelmien ja tarvittaessa muiden apuvälineiden käyttöön. Toimintastrategioiden ja vuorovaikutustapojen lisäksi AAC-menetelmät ovat ennen kaikkea kommunikaatiohenkilöiden välisiä sopimuksia ja käytäntöjä merkkijärjestelmien soveltamisesta sekä kuinka yksilöllisiä kommunikaatiomuotoja tulkitaan puheeksi tai puhetta merkeiksi. (Hilden, Puistolinna & Pulli, 2000, 24.)

Puhetta tukevalla ja korvaavalla kommunikoinnilla tarkoitetaan muita kommunikoinninmuotoja, joita käytetään puhutun kielen korvikkeeksi tai täydennykseksi. (Tetchner & Martinsen 2000, 20.)

Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmien (AAC) mahdollisuudet

Passiivinen kommunikointi

Yksinkertaiset AAC-menetelmät

KUVIO 2. Vapaa käännös englanninkielisestä tekstistä From silence to expression. (Kukkonen 1996, 9).

Puhetta korvaavaa kommunikointia (alternative communication), käytetään kun ihminen on kykenemätön puhumaan. Tällöin ihminen kommunikoi suorassa vuorovaikutuksessa muilla keinoilla kuin puheella. Välineinä käytetään esimerkiksi viittomia, graafisia merkkejä, kosketeltavia merkkejä, morseaakkosia tai kirjoitusta. (Tetchner & Martinsen, 2000, 20.)

Puhetta tukeva kommunikointi (augmentative communication) tarkoittaa puheen täydentämistä tai kommunikoinnin tukemista. Tukeva sanalla korostetaan sitä, että tarkoituksia korvaavan kommunikoinnin harjoittelemisella on kaksi : edistää ja täydentää puheilmaisua tai sillä taataan korvaava kommunikoinnin muoto henkilölle, joka ei myöhemmin kykene puhumaan. (Tetchner & Martinsen, 2000, 20.)

Kommunikointimuodot jaetaan usein avusteisiin ja ei-avusteisiin menetelmiin, johtuen siitä miten kommunikoiija tuottaa ilmaisussaan käyttämänsä merkit (Tetchner & Martinsen, 2000, 21). Kommunikointi voidaan jaotella myös ilmaisutasojen mukaan. Mats

Granlund ja Cecilia Olsson (1988) ovat määritelleet kommunikoinnin ilmaisun kolmeen luokkaan: luonnolliset reaktiot, toimintosarjat ja signaalit, symbolit sekä kieliopillisesti hallittu kieli. Ensimmäinen luokka koostuu ilmaistuista viesteistä, joita ovat kehon kielen ilmaisut, äänen sävyt ja voimakkuus sekä rytmi. Nämä ovat esikielellistä kommunikointia ja viestit ymmärretään tilanneyhteyden avulla tässä ja nyt.

Toisessa luokassa symbolit tai symbolijärjestelmät eivät ole tilanteeseen sidottuja. Ne voivat tarkoittaa jotain, joka on jo tapahtunut, tulee tapahtumaan tai tapahtuu jossain muualla. Esineillä ja asioilla on merkki esim. yksittäiset sanat, viittomat, kuvat, pikto-grammit, PCS-kuvat, piirroksot, valokuvat sekä kuvastot.

Kolmannessa luokassa on kielellisesti hallittu kieli, joita ovat puhuttu kieli, viittoma-kieli, bliss-kieli sekä kirjoitus. (Huhtanen, 2001, 13 - 14.)

Puhetta tukeva ja korjaava kommunikaatio	
ei avusteinen	avusteinen
<ul style="list-style-type: none"> • puhe ja siihen liittyvä oheisviestintä • toiminta- ja kehon viestintä • luonnolliset eleet • tukiviittomat 	<ul style="list-style-type: none"> • erilaiset esineet • kuvat, symbolijärjestelmät • bliss-kieli • kirjaimet, sanat, lauseet

KUVIO 3. Puhetta tukevat ja korjaavat kommunikointikeinot.

(Kallaranta, Rissanen, Vilkkumaa, 2001,469; Huhtanen, 2001, 15.)

5.1 Ei-avusteiset kommunikointikeinot

Ei-avusteinen kommunikointi tarkoittaa sellaisia kommunikointi muotoja, jossa kommunikoiva henkilö muodostaa kielelliset ilmaukset itse. Henkilö tuottaa merkit itse, näitä ovat mm. puhetulkkaukset, eleet, viittomat sekä morsetus, jossa henkilö itse tekee

morseaakkoset. Ei-avusteista kommunikointia on myös esineen osoittaminen sekä silmänräpäytyksellä tapahtuva ”kyllä” ja ”ei” ilmaisu. Materiaali, josta merkit ja koodit koostuvat perustuvat liikkeeseen. Merkit ovat dynaamisia merkkejä. (Tetchner & Martinsen, 2001, 15; Pulli, 1995, 28; Huuhtanen, 2001, 15; Ohtonen & Pulli & Korhonen, 2001, 3.)

Eleitä, kehon kieltä sekä kehon välityksellä tapahtuvaa kommunikointia käytämme kokoajan. Ihmisen luonnollisin tapa ilmaista itseään on eleilmaisuus, joskus eleet puhuttavat enemmän kuin sanat. Kehon kieli kertoo aina totuuden. Olemuskielenä voidaan pitää esim. eleitä, ilmeitä, äänensävyjä, osoittamista, toimintaa ja kehon kieltä. Eleitä ja ilmeitä pidetään tyypillisenä kommunikointimuotona ja useimmiten ne huomataan vasta silloin kun ne puuttuvat. Ne opitaan ympäristöltä. Henkilön on kuitenkin tiedostettava niiden kommunikatiivinen merkitys. Kehonviestintään tulee kiinnittää huomiota puhekyvyttömiä henkilöiden kanssa. Oman kehon viestintä voi vaikeuttaa myös vammaisen henkilön viestintää. (Huuhtanen, 2001, 26.)

Puhetta ja puheen tapailua tuetaan tukiviittomisella. Tukiviittomat sekä viitottu puhe ovat puhuttuun kieleen perustuvia viittomajärjestelmiä, joita käytetään puheen rinnalla (Tetchner & Martinsen, 1999, 22). Yksittäiset viittomat lainataan viittomakielestä, mutta tukiviittomia ei koske viittomakieleen liittyvät säännöt ja rakenteelliset seikat. Avainsanat eli viestin merkityksen kannalta keskeiset sanat viitotaan puhutun kielen mukaisessa järjestyksessä. (Huuhtanen, 2001, 27.)

Tukiviittomiin kuuluvat puhe, viittomat, ilmeikäs olemuskieli, osoittaminen ja äänensävyjen vaihtelut. Kommunikointi on kokonaisvaltaista viestintää ja tukiviittomiin voidaan myös liittää kuvia ja kirjoitusta. (Tukiviittomat 2008.)

Viitottu puhe on viittomien käyttämistä perusmuodossa, viittomat on sanatarkasti käännetty puhutusta kielestä. Viittomia käytetään samanaikaisesti puheen kanssa, puhutun kielen mukaisessa järjestyksessä. Sormiaakkosia voidaan myös käyttää tarvittaessa. Viitottu puhe toimii yleensä huulitaluvun tukena puhuttua kieltä ymmärtävälle ihmiselle. (Viitottu puhe 2008.) Viittomat ovat nopeita tiedonvälityksessä eikä niiden käytössä tarvita apuvälineitä. Viittomat otetaan yleensä viittomakielestä, mutta niitä voi-

daan tarvittaessa muuttaa kommunikoijan motorisia edellytyksiä ja käsityskykyä vastaavaksi. (Launonen & Korpijaako- Huuhka, 1998, 110.)

Viittomakielessä on oma kielioppinsa, sen taivutusmuodot ja sanajärjestykset ovat erilaisia kuin puhutun kielen. Viittomakieli on erilainen eri maissa. (Tetchner & Martinsen, 2000, 22.) Viittomakieli tuotetaan käsien, suun ja vartalon liikkeillä, ilmeillä, vastaanotetaan näön avulla ja viitottaessa voi tuottaa sekä nähdä useita samanaikaisia viestejä. Viittomakieli on puhutun kielen kaltainen kieli, eikä se ole puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia AAC:tä. Henkilö, joka käyttää viittomakieltä tarvitsee hyvän motorisen koordinaation, visuaalisen hahmottamisen sekä hyvän kielellisen kyvyn. (Viittomakieli 2007.)

5.2 Avusteiset kommunikointikeinot

Avusteiseen kommunikointiin kuuluvat kaikki sellaiset kommunikoinnin muodot, joissa kielellinen ilmaus on fyysisesti olemassa käyttäjästä erillään. Merkit valitaan. Tähän ryhmään kuuluvat graafiset merkit tai kuvan osoittaminen. Oheisvälineenä voidaan käyttää osoituslaitteita, puhelaitteita, tietokonetta sekä muita apuvälineitä. Kommunikoija siis käyttää jotain välinettä ilmaisussaan. (Tetchner & Martinsen 2001, 15; Pulli, 1995, 28; Huhtanen, 2001, 15.)

Esinettä voidaan käyttää signaalinomaisena viestintäkeinona, esim. lusikka voidaan antaa ennen syömiseen ryhtymistä, tyyny ennen nukkumaan menoa jne. Esineitä käytetään myös ilmaisuun esim. käpy tarkoittaa ulkoilua, muki ottaminen että haluaa juotavaa jne. Premackin sanapalikoita (muovista tehtyjä abstraktisia muotoja, joille on annettu tietty merkitys) käytetään kosketeltavina merkkeinä toiminnassa. (Huhtanen, 2001, 56.) Konkreettiseen ympäristöön ja tapahtumiin vaikuttavia kosketeltavia, haisteltavia tai maisteltavia merkkejä voidaan käyttää havaintotoimintoihin henkilöillä, joilla on vaikeuksia näkö- ja kuulohavainnoinnissa. Näitä merkkejä voivat olla konkreettiseen ympäristöön tai tapahtumaan liittyvät materiaalit, esineet tai niiden pienoismallit. (Esineet 2008.)

Kuvilla henkilöt voivat tulkita ympäristöään, kirjoittaa viestejä sekä tukea ja korvata puhetta. Kuvat toimivat välineinä ilmaisulle ja tukevat uusien käsitteiden ymmärtämistä

sekä jäsentävät toimintaa ajattelun tukena. Kuvia käytetään myös puheen ja viittomien rinnalla sekä viittomia opeteltaessa. Kommunikointikuvia voidaan tehdä valokuvista, leikata lehdistä, piirtää kuvia sekä niitä voidaan ostaa valmiina. Tietokoneohjelmista kuvapankeista ja internetistä voi saada kuvamateriaalia (clip-art) sekä cd-levyiltä alan liikkeistä. (Kuvat 2008; Huhtanen, 2001,58.)

Graafisia merkkejä ovat piktogrammit (Pictogram Ideogram Communication). Ne ovat mustavalkoisia selkeitä ja yleistajuisia kuvia, jotka ovat kehitelty Kanadassa. Ne ovat helposti ymmärrettäviä symboleja, valkoisia siluetteja mustalla taustalla, jossa merkitysvastine on kirjoitettu valkoisella piirroksen yläpuolelle. (Huhtanen 2001, 62.)

PCS-kuvat (Picture communication symbols) ovat kansainvälistä kuvamateriaalia. Niitä on saatavilla mustavalkoisina tai värillisinä tietokoneohjelmina nimellä Boardmaker sekä PCS-tietokantana. Ne ovat helposti saatavilla, yksinkertaisia ja niitä on helppo muokata myös itse. (Huhtanen 2001, 62.)

Rebus-järjestelmään kuuluu 950- graafista merkkiä. Kuvanomaisia merkkejä voidaan yhdistellä tavalliseen tapaan (katu + valo on katuvalo) tai yhdistämällä kirjain kuvaan (S+aita on saita). Tällä hetkellä rebus-järjestelmää ei käytetä Suomessa. (Tetchner & Martinsen 2001,32.)

Leksigrammit muodostuvat yhdeksästä elementistä. Ne ovat merkkejä joille on annettu merkitysvastine, niitä yhdistellään jokaisen yksilöllisen tarpeen mukaan. Merkkejä on käytetty lähinnä opetuskokeiluihin. (Tetchner & Martinsen 2001,35.)

Sig-symbolit (sign-symbolit) ovat erilaisia eri maissa ja järjestelmissä. Ne voivat olla piktografisia, ideografisia sekä viittomiin perustuvia merkkejä. (Tetchner & Martinsen 2001, 34.) Englantilaisen Alisa Creganin mukaan Sig-symbolityyppejä ovat kuvasigit, abstraktit kuvaannolliset sigit, viittomasigit sekä kirjain- ja sanakuvat. Symboleille on asetettu kriteereiksi ymmärrettävyys, konkreettisuus, selkeys, erottavuus, loogisuus, tarkoituksenmukainen sanasto sekä piirtämisen helppous. (Huhtanen, 2001, 76-78.)

Blisskieli on kansainvälinen puhetta tukeva ja /tai korjaava kommunikointimenetelmä, jossa sanat korvataan graafisilla symboleilla. Viestit voidaan koota nopeasti, koska jokainen bliss-symboli ilmaisee kokonaisen käsitteen. Keskustelu tapahtuu valitsemalla haluttu symboli kommunikointitaululta tai tietokoneessa olevalla kommunikointiohjel-

malla. Bliss-kielen käyttäjän on osattava lukea tai tuntea bliss-kielen symbolit. Symbolin merkitysvastine on aina kirjoitettu symbolin yläpuolelle. Kansainvälinen blisskomitea (Blissymbolics Communication International, BCI) standardoi uusia bliss-symboleja. Uusia merkkejä on jo 3000. Blisskielenkurseja suomessa järjestää ISAAC Suomi-Finland ry. (Blisskieli 2007; Huhtanen, 2001, 83 - 90; Tetzchner & Martinsen 2000, 24 - 29.)

Välineinä kommunikointiin voidaan myös käyttää yksittäisiä kirjaimia, kirjainyhdistelmiä, sanoja sekä lauseita. Useat kommunikoinnin välineet perustuvat kirjoitukseen. (Tetzchner & Martinsen 2000, 38.)

Kommunikoinnin apuvälineitä tarvitaan silloin kun henkilö ei pysty tuottamaan itse kirjoitusta, puhetta tai jos puhe on epäselvää. Kommunikaation apuvälineisiin luetaan viestinnän aktivointiin tarvittavat laitteet- ja ohjelmat, puhelaitteet, tietokoneet ja niissä olevat kommunikaatio-ohjelmat, ortograafiseen syöttöön perustuvat kirjoituslaitteet, erikoispuhelimet ja oheislaitteet, puhelimen käytön apuvälineet, pikavalintanäppäinten sovellukset, nauhurit sekä puheäänien vahvistimet. Kommunikoinnin apuvälineen valinta riippuu henkilön toimintakyvystä, kielellisistä taidoista, kommunikointitarpeista ja – ympäristöstä sekä välineen ominaisuuksista. (Tetzchner & Martinsen 2000, 48 - 49; Kommunikoinnin apuvälineet 2008; Pulli, 1995, 48.)

Kommunikoinnin apuvälineitä voivat olla ”manuaaliset” taulut, yksinkertaista teknologiaa käytettäviä apuvälineitä tai pitkälle kehittyneitä tietoteknologiaa. Perinteisiä apuvälineitä ovat esim. kommunikointitaulut, joihin käytetään kirjaimia, graafisia merkkejä, kuvia, sanoja tai numeroita. Kommunikointitauluja käytetään suoran valinnan ja automaattisen tai manuaalisen askelluksen avulla. Suoralla valinnalla tarkoitetaan käyttäjän osoittamista suoraan sitä, mitä hän haluaa sanoa. Automaattisella askelluksella tarkoitetaan käyttäjän valintaa pysäyttämällä esim. valo tai nuoli johonkin tiettyyn kohtaan. Manuaalisessa askelluksessa käytetään yhtä tai useampaa ohjainta, joilla liikutetaan esim. valoa tai nuolta taululla ja toisella ohjaimella tehdään valinta. Askellus tapahtuu joko itsenäisesti tai toisen avustamana. (Tetzchner & Martinsen 2000, 49 - 50.)

Teknisiä toiminnan apuvälineitä käytetään esim. leluissa, hiustenkuivaajissa, kahvinkeitimissä jne. Näihin apuvälineisiin on asennettu painike jota painamalla henkilö ky-

kenee käyttämään laitetta ja osallistumaan toimintaan. (Ohtonen & Roisko & Sundblad 1999, 96.)

Kommunikointilaitteista käytetään yleensä nimityksiä kommunikaattori, puhokone tai puhelaite. Viestit nähdään graafisina merkkeinä paperilla tai näytöllä tai ne voidaan tuottaa digitaaliseksi tai synteettiseksi puheeksi. Laitteen teknisistä ominaisuuksista riippuen viestien määrä voi vaihdella muutamasta viestistä tuhansiin. Laitteen pinnalla on viestiruutuja tai näppäimistö. Ne koostuvat kuvista, graafisista merkeistä esim. PCS-kuvista, piktogrammeista, sanoista jne. Riippuen siitä mitkä ovat käyttäjän tarpeet. Näppäinten tai viestiruudun valinta toistaa halutun viestin. (Ohtonen & Pulli & Korhonen 2001, 96 - 97.)

Tietokone voi toimia kommunikoinnin apuvälineenä. Tietokoneen avulla voidaan kommunikoida itsenäisesti, sitä voidaan käyttää oppimiseen, vapaa-ajan, leikin ja työn apuvälineenä sekä se voidaan ohjelmoida ympäristöhallinnan ja sähköisen viestinsiirron välineeksi. Tietokone voi sisältää yksilöllisen kommunikointi- ja kirjoitusohjelman, johon on liitetty puhesynteesiohjelma. Kommunikointiohjelma perustuu symboleihin tai/ja kirjoitettuun kieleen sekä graafisiin merkkeihin ja usein se rakennetaan perinteisen kommunikointitaulun pohjalta. Ohjelmien kokoamiseen osallistuvat käyttäjä, hänen lähihenkilönsä sekä kommunikoinnin ja atk-alan asiantuntijat. Kirjoittamista voidaan helpottaa esim. näppäinsuojilla, erilaisilla access-ohjelmilla, erikoisnäppäimistöllä tai kosketuslevyillä. Ohjain valitaan käyttäjän tarpeiden mukaan, ohjaimina toimivat mm. painikkeet, liikkeeseen reagoivat ohjaimet, asento-ohjaimet (esim. pään asennon mukaan ohjattavissa), imu- ja puhallusohjaimet, ääniohjaimet, peliohjaimet, kosketusalustat sekä kosketuskuvaruutu. (Ohtonen ym. 2001, 100 - 101; Pulli,1995, 49.)

5.3 Ammattieettisyys

AAC - ohjaajan toiminta pohjautuu sosiaali- ja terveysalan keskeisiin eettisiin periaatteisiin joita ohjaa suomen lainsäädäntö. (Opas puhevammaisten tulkkipalvelusta, 2007, 7.) Suomen perustuslaissa (11.6.1999/731) todetaan, että kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan esimerkiksi sukupuolen, iän, kielen, terveydentilan tai vammaisuuden perusteella. Julkisen vallan tulee turvata ihmisarvon loukkaamattomuus ja yksilön vapaudet ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Vammaispalvelulaki (380/1987) korostaa vammaisten henkilöiden tasa-arvoa ja mahdollisuutta yhdenvertaiseen elämään toisten kanssa. Sosiaali- ja terveydenhuollossa asiakkaan etuja ja velvollisuuksia sekä potilaan oikeuksia ohjaavat lait; Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812) sekä Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (17.8.1992/785) Kummassakin laissa todetaan henkilön oikeus hyvään hoitoon ja hyvään kohteluun ilman, ettei hänen ihmisarvoaan loukata ja hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan.

Laillisuus ei tarkoita samaa kuin eettisyys, sillä laki harvoin antaa suoraa vastausta ihmissuhdetyön pulmiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon alalla ammattimoraalia nimitetään etiikaksi, koska ammatillisessa toiminnassa ihminen ei vain toimi omien tavoitteidensa ja mieltymystensä mukaisesti yksityishenkilönä vaan oman alansa ammattilaisena, osana yhteisöä. (Lindqvist, 1989, 37.) Ammatillisesti eettisyys on valmiutta arvioida omaa työtään ja työkäytäntöjään, jotka eivät ole sidoksissa tunteisiin tai toiminnan yleiseen hyväksyttävyyteen. (Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet, 2005.)

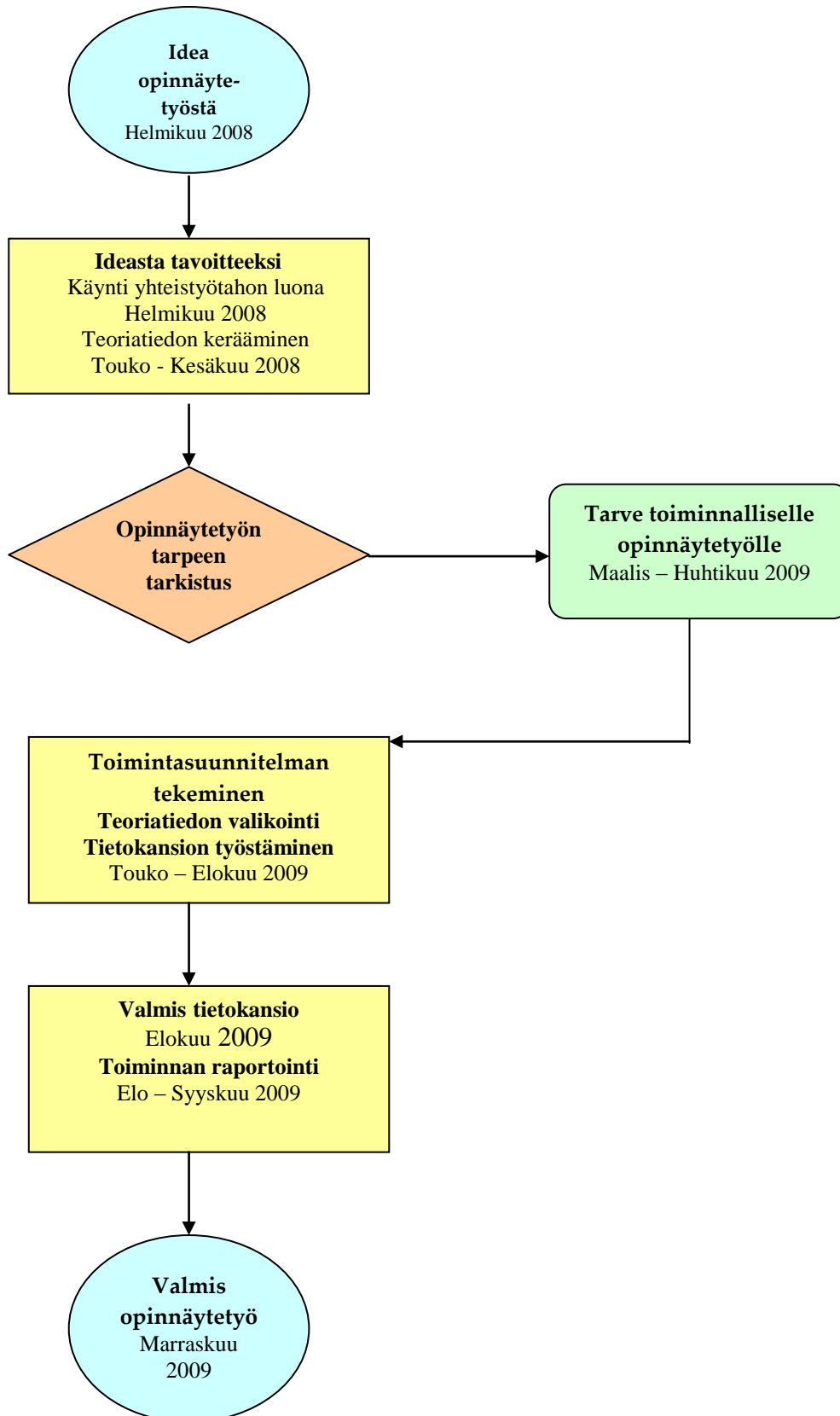
Mahdollisuus vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa antaa mahdollisuuden yhteiseen vaikuttamiseen. Ilman yhteistä kieltä puhevammaisen ei tule ymmärretyksi yhteiskunnassamme. Vammaisten ja vammattomien ihmisten yhdenvertaistumisen edellytyksenä on yksilöiden hyväksyminen sellaisina kuin he ovat. AAC - ohjaaja pyrkii ammatillisella ja eettisellä toiminnallaan siihen, että hänen asiakkaansa tulee kaikissa tilanteissa kuulluksi sekä aloitteenteko- ja itsemääräämisoikeus säilyy. Omalla toiminnallaan AAC - ohjaaja auttaa puhevammaista, tukee ja kunnioittaa hänen ihmisyyttään ja noudattaa vaitiolovelvollisuutta. (Saarinen, & Rautiainen, 2005, 79 - 80; Papunet, 2008.)

6 TOIMINNAN SUUNNITTELU

Toiminnan suunnittelua kuvaamme kuviossa neljä olevan vuokaavion avulla. Kaaviossa tuomme esille tutkimuksen muuttumisen ja muotoutumisen toiminnalliseksi opinnäytteenksi työmme edetessä. Toiminnallinen tekemisen tapa ei kuitenkaan koskaan saa olla itsestään selvyys, vaan sille pitää aina löytyä tarkoituksenmukaiset perustelut. Vilkan ym. mukaan toiminnallisessa opinnäytetyössä tuote, opas tai ohjeistus tehdään aina jollekin tai jonkun käytettäväksi, koska toiminnan tavoitteena on joidenkin ihmisten osallistuminen toimintaan tai toiminnan selkiyttäminen oppaan tai ohjeistuksen avulla. (Vilka & Airaksinen, 2003, 38.)

Tuotteen kehittämistoiminta lähtee yleensä liikkeelle tunnistetusta tarpeesta tai ideasta. Toiminnan ideavaiheessa eli tarpeen tunnistamisvaiheessa selvitetään mitä ollaan tekemässä, millainen tarve tuoteidealle on olemassa ja mitä uudella tuotteella tavoitellaan. Ideavaiheen jälkeen seuraa määrittelyvaihe, jolloin toiminnalle asetetaan tavoitteet ja tehdään päätös hankkeen käynnistämisestä. Suunnitteluvaihe on eräs toiminnan tärkeimpiä vaiheita sen elinkaaren aikana, koska silloin syvennetään toiminnan määrittelyvaiheessa asetetut tavoitteet ja kehitetään tuotekehitystoiminnan toiminnan suunnittelu. Toteutusvaiheessa pyritään etenemään tehdyn suunnitelman mukaan, jonka toiminnan tuloksena syntyy toimintasuunnitelmassa kuvattu tuotos. Tuotteen kehittämistoiminnan elinkaaren päättää luonnollisesti toiminnan päättyminen, joka sisältää toiminnan loppuraportoinnin ja jatkoideoiden esille tuomisen. (Kettunen, 2003, 41- 42.)

Toiminnan onnistumiseksi tarvitaan huolellista suunnittelua ja tavoitteissa pysymistä. Tuotteen kehittämistoimintaa suoritettaessa täytyy muistaa, että se ei aina ole niin suoraviivaista kuin toimintamallit osoittavat. Toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen eri vaiheissaan kuuluu myös riskejä ja aina asiat eivät etene niin kuin on suunniteltu. Yleensä toiminta etenee toisiaan seuraaviin tai päällekkäisiin vaiheisiin, mutta voi olla myös mahdollista, että palataan edelliseen vaiheeseen, jos kehitystyö sitä vaatii. (Kettunen, 2003, 41, 45, 52.)

KUVIO 4: Toiminnan suunnittelu ja kulku

6.1 Tarpeentunnistamisvaihe

Raahen kaupungin varhaiskasvatuspalvelun AAC - ohjaajan tapasimme Helmikuussa 2008. Palaverissa toimme halumme tuoda esille AAC - ohjauksen tietoutta opinnäytetyön muodossa. AAC – ohjaaja kiinnostui ideastamme sekä oman työkuvansa kehittämistä opinnäytteen muodossa.

Raahessa AAC - ohjaajan toimenkuva muodostuu vammaispalvelulain mukaisesta puhevammaisten tulkkipalvelutoiminnasta sekä varhaiskasvatukseen suunnatusta AAC – ohjauksesta. Ensimmäisen palaverin aikoihin AAC – ohjaaja oli ollut toimessaan vasta noin puoli vuotta ja ongelmana hän koki kollegiaalisen tuen puuttumisen omassa työssään. Palaverissa kartoitimme niitä AAC – ohjaukseen liittyviä toiminta-alueita, joissa tietouden levittäminen olisi hedelmällisintä hänen omassa työyhteisössään. Ensimmäisen palaverin jälkeen sovimme opinnäytetyömme aiheeksi tehdä tutkimuksen haastattelua apuna käyttäen AAC – ohjaajan työn toteutumisesta Raahen kaupungissa.

Opinnäytetyömme keskeinen tarve muuttui tutkimuslähtöisestä toiminnalliseksi opinnäytteeksi toisen ryhmäläisemme ollessa harjoittelussa AAC – ohjaajan luona keväällä 2009. Lähtökohdaksi muotoutui Raahen varhaiskasvatuksen henkilökunnalle tiedon lisääminen AAC – ohjaajan toiminnasta sekä AAC – keinojen mahdollisuudesta tukea lapsen arkipäivää päivähoidossa. Tavoitteeksi kehittyi AAC – ohjaukseen liittyvän tiedon lisääminen varhaiskasvatuksessa sekä kommunikaatiota tarvitsevien lasten vanhempien kanssa. Päämääränä tuoda tietoa neuvontaan ja ohjaukseen sekä kokonaisvaltaiseen tukemiseen liittyvissä asioissa.

Parhaimmaksi tavaksi tuoda esille AAC – ohjaajan työtä sekä puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomuotoja, koimme olevan tiivistetyn tietopaketin AAC – ohjauksesta. Myös AAC – ohjaaja koki tiedon lisäämisen tärkeäksi omassa työssään. Tietopaketin avulla AAC – ohjaajan työtä tehtäisiin näkyväksi varhaiskasvatuksessa sekä työntekijöiden kohdalla sitä voitaisiin käyttää perehdyttämiskansiona tai idealähteenä.

6.2 Määrittelyvaihe

Tutkimusmenetelmänä käytimme laadullista eli kvalitatiivista tutkimusmenetelmää, koska Hirsjärven ym. mukaan laadullinen tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa luonnollisissa tilanteissa, jossa suositaan tarkoin valitun kohdejoukon ihmisiä tiedon keruun instrumenttina. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara, 2009, 164, 181.) Aineiston keräämisen tukena voidaan käyttää joko yksilö- tai ryhmähaastattelua riippuen siitä, millaista tietoa halutaan oman idean sisällöksi tai tueksi. (Vilkka ym. 2003, 63.) Tiedon keruun välineinä käytimme AAC – ohjaajan avointa haastattelua sekä erityislastentarhanopettajalle, Ollinsaaren päiväkodin henkilökunnalle ja AAC-ohjaajalle tehtyä lomakehaastattelua (LIITE 3, LIITE 4).

Teoriatietoon tutustuminen sekä toisen ryhmäläisemme harjoittelussa käytännön toimintaan perehtyminen auttoivat meitä AAC – ohjaajalle suunnatun yksilöhaastattelun suunnittelussa. Haastattelun muodoksi valitsimme avoimen haastattelun, sillä Hirsjärven ym. mukaan avoimessa haastattelussa haastattelija selvittelee haastateltavan ajatuksia, mielipiteitä ja käsityksiä sen mukaan kuin ne tulevat esille. (Hirsjärvi ym. 2009, 209.) Avoimen haastattelun aikana pystyimme hyödyntämään paremmin AAC – ohjaajalta saamamme tiedon sekä tarkensimme saamaamme tietoa tekemällä lisäkysymyksiä aiheesta. AAC – ohjaajan haastattelusta saamamme tietopohjan perusteella aloimme suunnittelemaan kyselylomaketta Ollinsaaren päiväkodin henkilökunnalle keväällä 2009. Ollinsaaren päiväkodin valintaan vaikutti ensisijaisesti se, että siellä on hoidossa eniten lapsia, jotka tarvitsevat puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia arkipäivän tilanteissa.

Henkilökunnan tiedonkeruumenetelmäksi valitsimme lomakehaastattelun. Vilkka ym. mukaan laadullisella tutkimusmenetelmällä toteutetussa selvityksessä kysymyslomakkeen kysymykset voivat olla avoimia asiaan tai teemaan liittyen. (Vilkka ym. 2003, 64.) Kyselylomakkeen tekemiseen käytimme pohjana Kukkolan ja Ollikaisen opinnäytteen (2005) kyselykaavaketta, jonka muokkasimme vastaamaan päiväkodin henkilökunnan tarpeita. AAC – ohjaajalle kyselykaavakkeen muokkasimme vastaamaan hänen ammatillisia tarpeitaan.

Lomakekysymyksiin valitsimme avoimia sekä monivalintakysymyksiä, joiden avulla kartoitimme henkilökunnalla jo käytössä olevia AAC – keinoja sekä sitä, millaisista kommunikaatiomuodoista he haluavat saada lisää tietoa vuorovaikutuksen tukemiseksi lapsen arjessa. Kyselylomakkeen alkuun laitoimme taustakysymyksiä, kuten ikä, koulutustausta sekä koulutuksen kautta saadut kommunikaatiokeinojen käyttötaidot. Tiedonkeruumme kannalta oleellisissa kysymyksissä käytimme avoimia kysymyksiä, koska ne antavat vastaajalle mahdollisuuden omakohtaisesti tuoda esille omat tietonsa, taitonsa ja tarpeensa. Halusimme saada myös tietoa henkilökunnan ajatuksista tietokansion asiasisällön suhteen. Saatuaamme kyselylomakkeen valmiiksi halusimme tarkistuttaa siinä olevan asiasisällön alan asiantuntijalla eli AAC – ohjaajalla ennen sen menoa Ollinsaaren päiväkotiin.

Kyselymme muotona käytimme informoitua kyselyä, joka Uusitalon (1995, 91) mukaan tarkoittaa sitä, että tutkija jakaa lomakkeet henkilökohtaisesti. (Hirsjärvi ym.2009, 196.) Kyselylomakkeen valmistuttua AAC – ohjaaja ja toinen opinnäytteemme tekijöistä jakoivat lomakkeet Ollinsaaren päiväkodin henkilökunnalle Toukokuussa 2009. Samalla he pystyivät kertomaan kyselyn tarkoituksesta. Mahdollisimman suuren vastausprosentin saavuttamiseksi henkilökunta sai vastata kyselyyn työajalla ja anonyymisti. Kyselylomakkeita päiväkotiin meni 15, joista vastattiin 10:n. Kyselylomakkeen tuloksia emme lähteneet analysoimaan, vaan käytimme niitä ainoastaan tietokansion tiedonkeruun menetelmänä. Vilkan ym. mukaan toiminnallisessa opinnäytetyössä laadullisella tutkimusmenetelmällä kerättyä aineistoa ei ole välttämätöntä analysoida, vaan sitä voidaan käyttää myös lähteenä kuten konsultaatiotakin. (Vilka ym. 2003, 64).

6.3 Suunnitteluvaihe

Kyselytulosten perusteella sekä AAC-ohjaajan avoimen haastattelun perusteilla saimme tiedon AAC – keinojen käytön ja tiedon lisäämisen tarpeellisuudesta. Parhaimmaksi tavaksi tuoda esille AAC-keinojen käyttöä koimme tietoisuuden lisäämisen tietokansion avulla. Työntekijöiltä saamiemme vastausten pohjalta suunnittelimme tietokansion sisältöä kohderyhmän tarpeisiin soveltuvaksi. Suunnitteluvaiheessa kiinnitimme erityistä huomiota tietokansion asiasisältöön, luettavuuteen ja tekstin ymmärrettävyyteen. Tietokansion visuaalista ilmettä ja asiatekstiä suunnitellessamme huomioimme myös kansi-

oon tulevan tiedon lisääntymisen ja asiantiedon päivittämisen mahdollisuuden. Kuvien ottamisessa ja valinnassa huomioimme päiväkodintyöntekijöiden ja hoidossa olevien lasten henkilötietojen intymiteettisuojaan.

Suunnitteluvaihe kesti toukokuusta kesäkuuhun, jonka aikana perehdyimme teorian tietoon sekä tuotoksen visuaaliseen ilmeeseen.

Aiheen rajaaminen osoittautui erääksi suunnittelumme tärkeimmäksi osa-alueeksi, koska aihealue muodostui laajaksi ja asiantuntijat vaikuttivat sekä arvioivat asiasisällön valinnassa. Hirsjärven ym. (2009) mukaan aihetta on useimmiten rajattava, koska on tärkeää tarkentaa, mitä keräämällä aineistolla haluaa osoittaa. (Hirsjärvi ym, 2009, 81.) Tietokansiossa halusimme tiivistetyssä muodossa tuoda esille yleisimpiä varhaiskasvatuksessa käytettäviä puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomuotoja. Tiedon rajaamisella halusimme kohderyhmällemme mahdollisimman helposti luettavan, kiinnostavan ja selkeän tietopaketin.

Tietokansion visuaalisen ilmeen valitsimme muiden varhaiskasvatuksessa käytössä olevien kansioiden mukaan. Tutkimusluvan kuvien käsittelyyn sekä kyselyyn haimme varhaiskasvatuksen johtajalta (LIITE 2) ja symbolikirjoitus 2000-ohjelman kuvien käyttöön luvan saimme Comp-Aid Oy:ltä (LIITE 1). Suunnitteluvaiheessa hyvänä apuna toimi aikaisemmin hankittu teorian tieto sekä toisen opiskelijan harjoittelun aikana saatu käytännön tieto taito AAC – ohjauksen keinoista ja toteutumisesta varhaiskasvatuksessa.

7 TOIMINNAN TOTEUTUS

7.1 Tietokansion työstäminen

Tietokansion asiasisältö on peräisin monista eri lähteistä. Tietokansiossa hyödynsimme teorian viitekehystä sivujen tiedon lähteenä. Lähteinä on myös käytetty AAC-ohjaajalla olevaa kirjallisuutta, esitteitä, kuvakansioita sekä symbolikirjoitusohjelma 2000:tta.

Internettiä käytimme hyödyksi, koska sieltä löytyi virallista tietoa, erityisesti Papunetin sivuja. Papunetin sivustot käsittelee tietoa vuorovaikutuksesta ja puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikointikeinoista (AAC:stä) sekä siihen liittyvästä materiaalista. Erityisesti hyödynsimme Papunetin kuvapankkia tietokansion sisältöä laadittaessa. AAC-ohjaaja käyttää myös kuvapankkia tukena työssään sekä suosittelee sen hyödyntämistä päiväkotihenkilöstölle.

Teoriatietoon tutustuminen helpotti tutkittavan aiheen käsittelyä ja auttoi meitä kyselykaavakkeiden sekä AAC-ohjaajan avoimen haastattelun kysymysten laatimisessa. Avoimessa haastattelussa pystyimme hyödyntämään ja tarkentamaan tarvittavan tiedon saantia tekemällä lisäkysymyksiä aiheesta. Arvioimme yhdessä tietokansion sisällön ulkonäköä, kuvien käyttöä sekä millainen tieto palvelee parhaiten kohderyhmää.

Tutustuimme myös muihin varhaiskasvatuksessa olevien tietokansioiden sisältöön, jotka käsittelevät erityislastentarhanopettajan työnkuvaa sekä maahanmuuttaja/monikulttuurilapsia varhaiskasvatuksessa. Päädyimme tietokansion ulkonäöllisessä ratkaisussa samankaltaisuuteen muiden kansioiden kanssa.

Tietokansion asiasisällön tarkasti AAC-ohjaaja. Tietokansio toimii hänen työnsä tukena. AAC-ohjaajan arviointi tietokansion sisällöstä koko toiminnan ajan on antanut varmuutta aiheiden ja sisällön valintaan. Laulujen ja lorujen kuvittaminen, symbolikirjoitus 2000-ohjelmaan tutustuminen sekä sen käyttö tietokansion sisällön tuottamisessa AAC-ohjaajan tuella lisäsi ammatillista kasvuamme. Haasteellisena koimme kuvien käsittelyn sekä tiedon saamisen toivottuun muotoon. Kuvien valintaan sekä muokkaamiseen vaikuttivat päiväkodista sekä AAC-ohjaajalta saadut tiedot ja toivomukset.

Tutkimuksen kyselylomakkeet on tehty keväällä 2009 Ollinsaaren päiväkotiin. Valitsimme kohteeksi Ollinsaaren päiväkodin, koska siellä oli eniten lapsia, jotka tarvitsivat puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia. Valintaamme vaikutti myös opinnäyte-työmme tietokansion koekäyttöön ottaminen Ollinsaaren päiväkodissa.

Koimme myös tärkeänä tiedon rajaamisen varhaiskasvatuksessa yleisempinä käytettävien puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen käyttöön. Tällöin tietokansion tiedon määrä ei muodostu liian laajaksi ja sen luettavuus on mahdollisimman kiinnostavaa ja selkeää.

Mielestämme rajaaminen myös selkeyttää ja tukee puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen käyttöönottamista tiedon ollessa lyhyttä ja ytimekästä. Tällä haluamme lisätä aiheen merkityksen sisäistämistä kohderyhmällemme ja saamaan tietokansion tiedon lisäämään lapsen vuorovaikutusta ja toimintaa arkipäivässä.

Tietokansion sisällön valinta

Tietokansion asiasisällön lähtökohtana oli halutun tiedon saaminen helposti luettavaan muotoon sekä puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen käyttö esimerkein. Esimerkeillä pyrimme lisäämään ja madaltamaan erityisesti kuvien käyttöön ottamista lapsen arkipäivässä. Esimerkkien tarkoituksena on myös lisätä tietoa kuvien käytön mahdollisuuksista sekä missä ja miten esim. lauluja/loruja voidaan myös itse kuvit-
taa.

Tietokansion asiasisällön valintaan vaikuttivat AAC-ohjaajan avoin haastattelu, kyselylomake erityislastentarhanopettajalle, päiväkodille sekä AAC-ohjaajalle, aikaisemmin tehdyt tutkimukset, teoria viitekehystenä ja opiskelijan harjoittelun kokemukset. Painotamme tietokansion asiasisällön valinnassa AAC-ohjaajalta sekä erityislastentarhanopettajalta saatuja vastauksia. Halusimme myös erityislastentarhanopettajan näkökan-
nan huomioon tehdyllä kyselylomakkeella. Vastaukset täydensivät toisiaan ja esille nousivat samanlaiset haasteet tiedon lisäämiseksi AAC:stä. Vastaukset tukivat valintaamme.

”Kansiossa kuultaisi läpi se, että kuvat tms. on osa lapsen arkipäivää, osa lapsen oppimisympäristöä ja että ne ovat kommunikaatiossa tukea tarvitsevien lasten perusoikeus, oikeus tulla kuulluksi ja ymmärretyksi.” (Vastaja 2).

Harjoittelun aikana tehdyt opiskelijan havainnot päiväkotien lasten ympäristön kuvittamisesta sekä heidän toiminnoissaan käytetyt puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointikeinot toivat esiin myös tietokansion sisällön valinnan aiheita. Havaintojen jälkeiset keskustelut AAC-ohjaajan kanssa tukivat ja lisäsivät tietokansion sisällön valinnan perusteita.

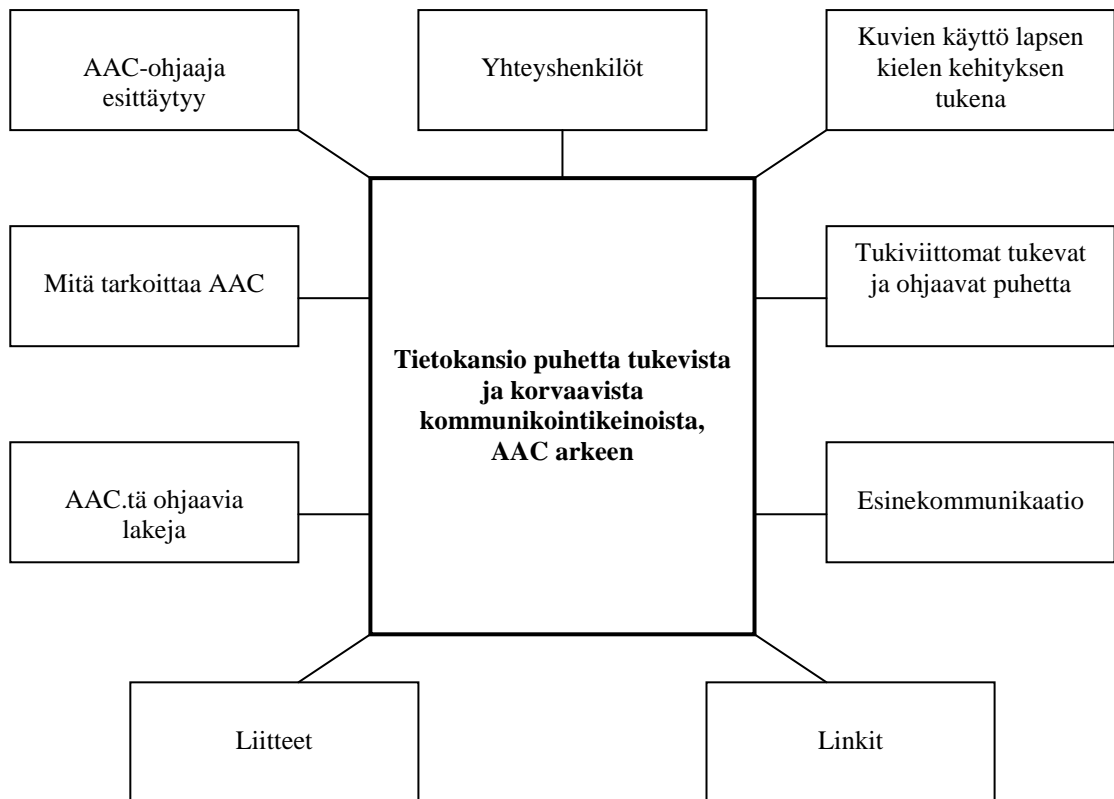
7.2 Tietokansion asiasisältö

Tehtyämme tietokansion asiasisällön valinnan, tarkistimme sen vielä AAC-ohjaajalla, koska asiantuntijan arviointi tietokansion sisällöstä lisäsi halutun tiedon varmuutta. Kansion sisältö on tehty AAC-ohjaajan työn tueksi lisäämään puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen tunnettavuutta sekä lisäämään palveluiden ja asiakkaan kohtaamista. Sen tarkoituksena on vastata asiakkaan tiedon tarpeeseen puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointikeinoista. AAC-ohjaajan avoin haastattelu sekä täydentävä kysely lisäsi asiasisällön tiedon varmuutta.

”Se voisi toimia idealähteenä ”vanhoille” työntekijöille ja ”perehdyttämiskansiona” uusille työntekijöille sekä tietokansiona lasten vanhemmille. Mitä enemmän tieto AAC-keinoista ja niiden käytön hyödyistä lisääntyy, sitä laajempaa on uskottavakseni niiden käyttö arjessa.”(Vastaja 1).

Seuraavana käsittelemme tietokansion sisällön aiheita. Perustelemme aiheiden valintaa sekä työstämme samalla tietokansion eri vaiheita.

Tietokansion asiasisältö

KUVIO 3. Tietokansion asiasisältö

Puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio, AAC

Pidimme tärkeänä lähtökohtana tietokansion käsitteen Augmentative and Alternative Communication AAC avaamista, koska useimmat suomalaiset käyttävät tätä lyhennettä puhuessaan puhetta tukevista ja korvaavista kommunikaatiosta. Lukijalle tämä käsite on useimmiten vieras ja halusimme välittää kokonaiskäsitteen AAC:stä.

Ilmeet, eleet, osoittaminen sekä eri äänenpainot tai kehon asennot riittävät tarpeiden ilmaisuun lapsen ollessa vielä pieni. Lapsen iän karttuessa nämä keinot eivät enää yksinään riitä. Jos lapsen ympäristö ei ymmärrä häntä tai hän ei ymmärrä puhetta, lapsi tuskastuu, suuttuu, luovuttaa tai voi jopa vetäytyä vuorovaikutuksesta. Tällöin puhetta tu-

kevat ja korvaavat kommunikaatiokeinot (AAC) auttavat ja tukevat häntä vuorovaikutukseen. (Ahonen & Siiskonen, 2004, 49.)

AAC-ohjaaja

Tietokansion sisältöä laadittaessa teimme sivun, jossa AAC-ohjaaja esittäytyy. Pyrimme tällä lisäämään AAC-ohjaajan tunnettavuutta. Halusimme madaltaa yhteydenottojen kynnystä sekä lisätä niiden määrää, kun yhteystiedot ovat helposti saatavilla. Erityisesti kohteenamme oli lasten vanhempien tiedon lisääminen AAC-ohjaajasta varhaiskasvatuksessa. Pyrkimyksenämme oli myös lisätä varhaiskasvatuksen työntekijöiden yhteydenoton helpottavuutta AAC-ohjaajaan sekä lisäämään saatavaa tukea heidän työhönsä kohdatessaan puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja tarvitsevan lapsen.

Yhteistyötahot

Yhteistyötahoja valitessa pohdimme asiaa AAC-ohjaajan kanssa. Yhteyshenkilöissä päädyimme niiden henkilöiden yhteystietoihin, joiden kanssa asiakkaat ja AAC-ohjaaja kohtaavat useimmiten. Yhteyshenkilöiden määrään vaikuttivat tietokansion sisällön rajaaminen mahdollisimman selkeään muotoon. Pidimme kuitenkin tärkeänä yhteistyötahojen mainitsemista kansiossa moniammatillisen yhteistyön korostamisena asiakkaille.

AAC:tä ohjaavat lait

AAC-ohjaajan työtä ohjaa lainsäädäntö. Lainsäädäntö perustuu tulkkipalveluja ohjaavaan lainsäädäntöön. **Suomen perustuslaissa** ketään ei saa syrjiä kielen tai vammaisuuden perusteella. Laki takaa ihmisille yhdenvertaisuuden. (Papunet 2006.)

Vammaispalvelulaki takaa vammaisen henkilön edellytykset elää ja toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä sillä ehkäistään ja poistetaan vammaisuuden aiheuttamia esteitä ja haittoja. Kunnan on huolehdittava vammaispalvelujen järjestämisestä niin, että ne sisällöltään ja laajuudeltaan vastaavat kunnan tarvetta.

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista.

Asetuksen tarkoituksena on myös kunnan vammaisten henkilöiden toimintamahdollisuuksien rajoittavien esteiden ja haittojen poisto siten, että he voivat toimia yhteiskunnan tasavertaisina jäseninä. Kunnan tulee järjestää henkilöiden tarvitsemat palvelut ja tukitoimet niin, että ne tukevat heidän omatoimista suoriutumistaan. Vammaisten henkilöiden tarvitsemat palvelut ja tukitoimet selvitetään yhdessä hänen ja hänen huoltajansa kanssa tarvittaessa laadittavalla palvelusuunnitelmalla.

Kuntalaissa määritellään mm. kuntien itsehallintoa ja tehtäviä, järjestyssääntöjä, kunnan hallintoa, kunnan asukkaiden osallistumisoikeutta, henkilöstöä, hallintomenettelyä ja taloutta sekä kuntien yhteistoimintaa.

Hallintolain tarkoituksena on toteuttaa ja edistää hyvää hallintoa sekä oikeusturvaa hallintoasioissa. Lain tarkoituksena on myös edistää hallinnon palvelujen laatua ja tuoksellisuutta.

Sosiaalihuoltolaki sisältää säännökset sosiaalipalveluista, joista kunnan monijäsenen toimielimen on huolehdittava.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista säätelee kunnan tai kuntainliiton sosiaalihuollon ammatilliselta henkilöstöltä vaadittavia kelpoisuusehtoja.

Päivähoitolaki säätelee mm. päivähoidon järjestämistä, toimintamuotoja, tavoitteita, päivähoitoympäristöä sekä erityistä tukea tarvitsevan lapsen kuntoutussuunnitelman laatimista. Lain mukaan kuntien tulee järjestää päivähoito siinä laajuudessa ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää sekä tarjoamaan päivähoitopalveluja lapsen äidinkielellä.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista säätelee lasten päivähoiton maksujen määräytymistä.

Perusopetuslaissa säädetään perusopetuksesta ja oppivelvollisuudesta. Laki säätelee pääsääntöisesti varhaiskasvatuksen kannalta merkittävän oppivelvollisuuden alkamista

edeltävänä vuonna alkavan esiopetuksen joko päivähoidossa tai opetustoimen alaisuudessa koulussa. Vammaisella tai erityistä hoitoa ja tukea tarvitsevalla lapsella on oikeus esiopetukseen osallistumiseen edellyttämiin asiantuntijapalveluihin siten, kuin perusopetuslaissa on säädetty. Päivähoidossa esiopetusta järjestettäessä sovelletaan erityistä hoitoa tarvitsevien lasten osalta myös päivähoitolain säännöksiä.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sisältää sosiaalihuollon asiakkaan osallistumiseen, kohteluun ja oikeusturvaan liittyvät keskeiset oikeudelliset periaatteet. Lain tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeutta laadultaan hyvään sosiaalihoitoon. Laki määrittelee myös salassapitoa, vaitiolovelvollisuutta ja salassa pidettävien tietojen luovuttamista koskevia kysymyksiä. Varhaiskasvatuksessa lain vaatimus tulee esille siinä, että kaikille lasten päivähoidossa oleville lapsille on laadittava henkilökohtainen hoito- ja palvelusuunnitelma. (Finnlex 2009.)

AAC – ohjausta ohjaavat myös **sosiaali- ja terveydenhuollon yleiset periaatteet sekä puhevammaisten tulkkipalvelun omat eettiset periaatteet**. AAC – ohjaaja kunnioittaa työssään mm. asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja ihmisarvoa, toimii oikeudenmukaisesti kaikkia asiakkaitaan kohtaan sekä yhteistyössä muiden asiakasta hoitavien henkilöiden ja heidän omaistensa kanssa. (Papunet, 2006; Etene, 2001)

Tulevaa työtämme tulee ohjaamaan lainsäädäntö. Lainsäädännön tunteminen auttaa meitä ohjaamaan ja palvelemaan asiakkaita oikealla tavalla palveluiden pariin. Lainsäädäntöön tutustuminen ja sen oppimaan tunteminen on lisännyt ammatillista kasvuamme. Asiakkaiden on myös tärkeää tietää oikeuksistaan. Tietokansiossa lainsäädännön muokkasimme mahdollisimman helposti luettavaan muotoon, kuitenkin sisältöä muuttamatta.

Kuvien käyttö lapsen kielen kehityksen tukena

Pääpaino tietokansion sisällöstä on kuvien käyttö puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikaatiota tarvitsevan lapsen arkipäivässä. Tärkeänä pidimme kuvien käytön esimerk-

kejä tietokansiossa. Tämän tarkoituksena on lisätä kuvien käytön mahdollisuuksia sekä ympäristön kuvittamista lapsen vuorovaikutuksen ja kielen kehityksen tueksi.

Tietokansiossa on myös esimerkkejä kuvien säilytyksestä, jotta kuvien käyttäminen on mahdollisimman helppoa. Korostamme myös omia ideoita kuvien säilytykseen sekä ideoiden jakamista muiden kanssa.

” Tietoa siitä, millaisissa tilanteissa niitä voi käyttää ja miten, sekä mitä hyötyä kuvien käytöstä on. Valokuvien avulla voisi välittää sitä tietoa, että erilaisten kuvien käyttö voi olla luonnollinen osa päiväkodin arkea. Myös ideoita kuvien säilyttämisestä ja helposti tilanteeseen mukaan otettavista tavoista olisi tärkeä tietää.” (Vastaaja 1).

Kielenkehityksen vaikeutta omaavalla lapsella on vaikeaa hahmottaa tapahtumien järjestystä sekä syy-seuraussuhteita. Hänen on myös usein vaikea hallita aikakäsitteitä. Lapsen tueksi tarvitaan tällöin säännöllinen päivärytmi ja tuttujen toimintatapojen toistaminen. Kuvat päivän tapahtumista sekä niiden kertaaminen jokaisena aamuna tai kotoa iltatoimien yhteydessä auttavat ja tukevat lasta. Toimintajärjestystä kuvaavat kuvat auttavat ymmärtämään toiminnan alkamisen, miten edetään, ketkä ovat mukana ja lapsen toiminnan odotukset. (Siiskonen & Aro & Ahonen & Ketonen, 2004, 167.)

Valitsimme tietokansioon esimerkkejä laulujen ja lorujen kuvittamisesta. Laulut ja lorut ovat osittain AAC-ohjaajan kuvittamia, joita kuitenkin muokkasimme. Käytimme myös hyödyksemme Papunetin sivujen kuvaohjelmaa internetistä, joka on suunnattu puhetta tukevan ja korvaavan kommunikaation käytön lisäämiseen ja tukemiseen. Kuvaohjelman koimme selkeäksi ja helpoksi käyttää. Haluamme lisätä Papunetin tunnettavuutta ja sen käytön mahdollisuuksia kaikille.

Päiväkodin päiväohjelman kuvittamisen teimme itse AAC-ohjaajan tukiessa työtämme. Päiväohjelma on tehty symbolikirjoitus 2000-ohjelmalla. Ohjelma on valmiita ohjelmia, joita voidaan ostaa.

Kuviksi tietokansioon valitsimme piktogrammi, PCS-kuvia, valokuvia, viittomakuvia sekä piirrettyjä kuvia. Nämä olivat yleisimmät varhaiskasvatuksessa käytettävät kuvat. Kyselyjen tulokset päiväkodista sekä avoin haastattelu tukivat valintaamme.

Emme jättäneet pois viitekehystenä olevaa teoriatietoa kuvien käytöstä. Tietokansion teoriasisällön tarkoituksena on lisätä henkilöiden kiinnostusta kuvien käyttöön saamalla tietoa kuvien käytön tarkoituksesta lapsen arkipäivässä. Kuvien käyttö lisää myös muiden lasten kielellistä kehitystä sekä ne tukevat vuorovaikutusta mm. maahanmuuttaja/monikulttuuristen lasten vuorovaikutuksessa päiväkotiryhmissä sekä kielen kehityksessä.

”Lapsen voi olla vaikea ymmärtää puhetta. Tällöin kuvien (tukiviittomien tai esineiden) avulla voidaan löytää keino viestien välittämiseen. Lapsella voi olla myös vähän puhetta tai puhe on epäselvää. Tällöinkin puhetta tukevat ja korvaavat keinot voivat helpottaa lapsen ilmaisua ja vuorovaikutusta muiden kanssa. Myös lapsen keskittyminen saattaa helpottua kuvien käytön avulla. Lisäksi kuvia voidaan käyttää ajankulun jäsentämiseen, tapahtumien ennakointiin ja muisteluun sekä toiminnanohjauksen ja leikin tukemiseen. Jotta kuvien käytön hyöty ymmärrettäisiin ja otettaisiin käyttöön arkipäivän toimintoihin, pidän tärkeänä, että tietokansio sisältää mahdollisimman paljon esimerkkejä kuvien käytön mahdollisuuksista. Kuvat kertovat enemmän kuin pelkkä teksti!”
(Vastaaja 1).

Tukiviittomat

Tukiviittomia käytetään varhaiskasvatuksessa useimmiten kuvien kanssa, joten päädyimme esimerkkeihin, miten tukiviittomia voitaisiin harjoitella/muistella varhaiskasvatuksessa tai kotona. Ympäristössä olevat viittomakuvat lisäävät niiden muistamista lapsen ja päiväkotihenkilöstön arjessa. Tukiviittomien valinta tietokansioon painottui kyselyjen tulosten perusteelle.

Koimme haasteelliseksi valinnan tukiviittomien käytöstä, koska tiedon määrä oli laaja. Mielestämme tukiviittomista voisi olla oma kansio varhaiskasvatuksessa, jossa niitä käsitellään yksityiskohtaisemmin. Päiväkotihenkilöstö toivoi enemmän koulutusta tukiviittomiin. Mielestämme tukiviittomien käyttöön ottaminen vaatii koulutuksen. Koulu-

tuksen merkitys nousi myös esille aikaisemmissa tutkimuksissa. Tavoitteenamme on lisätä tietokansiolla AAC - ohjaajan tunnettavuutta sekä tuen saantia tukiviittomia käyttöön otettaessa esim. tiedustelemalla AAC-ohjaajalta tukiviittomista ja niihin saatavasta koulutuksesta.

”Tukiviittomat tukevat lapsen puheen ymmärtämistä ja tuottamista. Ne rikastuttavat lapsen omaa ilmaisuja ja voivat auttaa sanojen unohtuessa. Viittomat voi olla helpompi ymmärtää kuin puhe. Kun viitotaan ja puhutaan samanaikaisesti, puhetempo hidastuu ja selkeytyy, tärkeät sanat korostuvat. Viittomien käyttö ei hidasta puheen kehitystä. Seinillä, kirjoissa, ja peleissä olevien viittomakuvien avulla viittomia voidaan palauttaa mieleen. Eli tietoa siitä, mitä hyötyä tukiviittomien käytöllä on lapsen puheen ja kielen kehityksen kannalta. Voisitte painottaa myös sitä, että esillä olevat viittomakuvat helpottavat viittomamerkin muistamista.” (Vastaja 1).

Esinekommunikaatio

Esinekommunikaatiota käytetään vaikeasti aisti- tai kehitysvammaisten apuna, silloin kun henkilöllä voi olla vaikea ilmaista itseään. Pidimme tärkeänä huomioida myös päiväkotiryhmissä olevat esinekommunikaatiota tarvitsevat lapset ja painottaa esineiden käytön tärkeyttä päivittäin lapsen arkitilanteissa.

Haluamme myös nostaa esille esineiden käytön muiden kommunikaatiokeinojen tukena. Esineitä voidaan käyttää mielestämme myös samanlaisissa kommunikointitilanteissa kuin kuvia tai tukiviittomia. Esineillä voidaan tukea vuorovaikutusta sekä auttaa lasta ymmärtämään häneltä odotettavaa suoriutumista esim. askartelutilanteissa esineitä käytetään muistuttamaan lasta tehtävän järjestyksestä ja vaiheista. Mielestämme esineiden ja kuvien käytöllä voidaan lisätä myös maahanmuuttaja/monikulttuurilasten vuorovaikutusta ja kommunikointia.

”Myös tästä mahdollisuudesta kommunikoinnin tukena on tärkeä tiedottaa, sillä joskus lapsen voi olla vaikea havaita tai ymmärtää sanoja, viittomia tai kuvia. Tällöin esineiden käyttö kommunikaation tukena voi

olla hyödyllistä. Esineet liittyvät tiettyihin tilanteisiin, niiden avulla voidaan ennakoida tulevaa, luoda toimintaohjeita tai jäsentää ympäristöä. Esinettä voidaan käyttää myös ilmaisun välineenä.”(Vastaja 1).

Linkit

Linkeiksi valitsimme sähköiset linkit, joissa tietoa AAC-kommunikointikeinoista löytyi eniten sekä linkit jotka olivat varmoja tiedonlähteitä. Sähköisistä linkeistä löytyy myös erilaisia vinkkejä ja ideoita jokapäiväisen toiminnan kehittämiseksi puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen käytöstä esim. leikit, pelit, lorut, sadut jne. Tällä pyrimme lisäämään tiedon saantia ja lisäämään ideoita lapsen arkipäiväiseen toimintaan.

Esitteet liitteenä

Liitteiksi valitsimme yleisimpiä esitteitä, joissa käsitellään puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikaatioita. Esitteillä haluamme tuoda tarkempaa tietoa asiakkaille sekä lisätä esim. kehitysvammaliiton toiminnan tunnettavuutta.

Lähteet

Lähteet ovat tietokansiossa käytettyjä lähteitä. Lähteistä löytyy myös kirjallisuutta AAC:stä. Kirjallisuus esiintyy vain käyttämässämme lähteissä, koska mielestämme niiden lisääminen linkeihin on turhaa toistamista tietokansion asiasisällössä.

Tietokansio on nähtävissä:

Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu, Ylivieskan yksikkö

Vierimaantie 7, 84100 Ylivieska

8 TOIMINNAN ARVIOINTI

8.1 Tietokansion arviointi

Tietokansiota ja sen toimivuutta arvioimme sille asetettujen tavoitteiden ja saamamme palautteen pohjalta. Tietokansio oli valmiina elokuussa 2009, jolloin sen visuaalisesta ilmeestä ja luettavuudesta saimme palautetta AAC – ohjaajalta. Palautteessa saimme positiivisen arvioinnin tekstin luettavuudesta, visuaalisesta ulkonäöstä sekä kuvien esimerkeistä. Palautteen pohjalta selkeytimme lorujen luettavuutta. Syyskuun alussa kävimme esittelemässä kansiota erityisvarhaiskasvatuksen työryhmässä. Samalla sovimme myös tietokansion käytettävyyden arvioinnista Ollinsaaren ja Kirkkokadun päiväkodeissa. Myös AAC – ohjaaja antoi oman kirjallisen arvioinnin tuotoksestamme. Kirjalliset arviot tietokansion toimivuudesta saimme lokakuun alussa. Palaute oli positiivista ja tietokansio arvioitiin tarpeelliseksi ja hyväksi työvälineeksi.

Tietokansiossa halusimme AAC – ohjaukseen liittyvän tiedon olevan lyhyessä ja ytimekkäässä muodossa, joka palvelee käyttäjäänsä mahdollisimman nopeasti ja helposti. Erityisesti kiinnitimme huomiota kansioon valittujen asiatekstien sekä kuvien käyttäjäjäystävällisyyteen ja ymmärrettävyyteen. Mielestämme pääsimme asetettuihin tavoitteisiin. Tavoitteenamme oli myös saada tietokansiosta asiasisällöltään selkeästi ymmärrettävä ja visuaalisesti eheä kokonaisuus, jolloin sen käyttö olisi mahdollisimman monia palvelevaa. Henkilökunnalta saamamme palautteen perusteella tietokansio oli ytimekäs ja selkeä perustietopaketti puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimuodoista. Tietokansion visuaalista ilmettä ja asiatekstiä suunnitellessamme huomioimme myös kansioon tulevan tiedon lisääntymisen ja asiatiedon päivittämisen mahdollisuuden.

Tietokansion teimme paperiversiona, koska se silloin parhaiten palvelee varhaiskasvatuksen henkilökuntaa sekä toimii myös vanhempien tietolähteenä. Tietokansiota on mahdollisuus lainata kotiin. Tietokansio on saatavissa myös tikulla sähköisenä versiona AAC-ohjaajalla. Tietokansion uutta tietoa päivittää AAC-ohjaaja.

AAC – keinojen käyttöönoton selkeyttämiseksi ja madaltamiseksi kansio jaetaan ajan saatossa jokaiseen päivähoitoyksikköön. Tietokansion käyttäjäjäystävällisyyden

lisäämiseksi jokaiseen koottavaan kansioon räätälöidään heidän toimintaansa kuvaavat sivut. Ensimmäisen kootun tietokansion säilyttämispaikaksi sovittiin Ollinsaaren päiväkotia. Tällä haluamme mahdollistaa tiedon saatavuuden arkipäivän tilanteissa, joissa tarvitaan puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikointimenetelmiin liittyvää tukea, neuvontaa ja ohjausta. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan palaute oli positiivista ja he arvioivat kansion asiasisällön kattavaksi ja selkeäksi. Kansiossa olevat kuvat koettiin selkeiksi ja asiasisältöä havainnollistaviksi, laulu ja loru esimerkit viittomin todettiin erittäin tärkeiksi käytännön tilanteissa. Tietokansio valmistui sovitun aikataulun mukaisesti.

8.2 Toiminnan arviointi

Kuvaamme toimintamme eri vaiheet vuokaavion avulla. Ideavaiheessa eli tarpeentunnistamisvaiheessa etsimme ja löysimme opinnäytetyöllemme työelämälähtöisen toimeksiantajan, joka mahdollisti meidät tutkimuksellisen opinnäytetyön alkuun. Tarpeet muuttuivat ja tutkimuksellinen opinnäytteemme kehittyi prosessin aikana toiminnalliseksi tietokansion tuottamiseksi Raahen kaupungin varhaiskasvatuksen henkilökunnalle ja lasten vanhemmille. Opinnäytetyön tarpeen muuttuessa jouduimme myös tässä vaiheessa tekemään uuden toimintasuunnitelman.

Määrittelyvaiheen aikana selvensimme ja varmistimme henkilökunnalla jo olevan tiedon AAC – ohjauksen keinoista sekä tuotoksen tarpeellisuudesta. Tiedonkeruukeinoina käytimme AAC – ohjaajan avointa haastattelua ja lomakehaastattelua, erityislastentarhanopettajan lomakehaastattelua sekä Ollinsaaren päiväkodin henkilökunnalle suunnattua lomakehaastattelua. Haastattelujen avulla saimme selville myös varhaiskasvatuksen henkilökunnan toiveita ja ideoita tulevaan tietokansioon. Haastattelun ja kyselylomakkeiden pohjana käytimme jo aikaisemmin hankkimaamme teoriatietoa sekä toisen ryhmäläisen harjoittelun aikana saatuja käytännön kokemuksia.. Myös AAC – ohjaajan kanssa tehty tiivis yhteistyö sekä saamamme pohjustus antoivat meille tietopohjaa ja varmuutta kyselylomakkeiden tekemiseen sekä motivaation tulevalle suunnittelutyölle. Mielestämme pelkkä avoin haastattelu ei riittänyt halutun tiedon saamiseksi ja tämän vuoksi varmistimme

tarvitsemaamme tietoa haastattelujen avulla. Kyselylomakkeiden vastaukset tarkensivat haluttua tietoa ja auttoivat meitä rajaamaan tietokansion sisältöä.

Suunnitteluvaiheessa tietokansion tekemiseen meni ajateltua enemmän työtunteja. Aihealueen ollessa meille kummallekin uusi ja tiedon alueen laajuus sekä tiedon rajaaminen vei huomattavasti aikaa. Aihealueen halusimme rajata vastaamaan varhaiskasvatuksen tarpeita. Tietokansion avulla halusimme tuoda varhaiskasvatuksen henkilökunnalle tiedon mahdollisimman helposti luettavaan muotoon. Halusimme myös kansion avulla madaltaa AAC – keinojen käyttöönottoa varhaiskasvatuksessa. Tiedon rajaamisen pohjalta päädyimme tietokansion asiasisällössä yleisimpiin varhaiskasvatuksessa käytettäviin puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikointimuotoihin.

Kuvien käsittely sekä uusien puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen ohjelmien opetteleminen oli haasteellista ja se vei yllättävän paljon aikaa. Kuvien valintaan sekä muokkaamiseen vaikuttivat päiväkodista sekä AAC - ohjaajalta saadut tiedot ja toivomukset. Haasteellisena koimme kuvien käsittelyn sekä tiedon saamisen toivottuun muotoon. Opiskelijan harjoittelusta saatu käytännön kokemus kuvien käsittelystä sekä AAC-ohjaajan tuki mahdollisti tietokansion kuvakokonaisuuden toteuttamisen. Opiskelijan harjoittelun aikainen tutustuminen päiväkodeissa käytettyihin kommunikointikeinoihin lisäsi niiden käyttömahdollisuuksien arviointia sekä kehittämismahdollisuuksia. Haastavista työvaiheista huolimatta tietokansion saimme valmiiksi sovitun aikataulun mukaisesti.

Tietokansion työstämävaiheessa siihen liittyvät eri työvaiheet ja työt jaoinme keskenämme, koska halusimme tietokansion valmistuvan ajallaan ja säästimme samalla aikaa raportoinnille. Olisimme voineet tehdä kaikki työvaiheet yhdessä, jolloin kumpikin olisi saanut kokonaisvaltaisemman hyödyn toiminnasta ja sen eri vaiheista. Päiväkirjaa olisimme voineet pitää aktiivisemmin toiminnan aikana, jolloin raportin kirjoittaminen olisi helpottunut huomattavasti meidän kummankin osalta. Mielestämme opinnäytetyön muuttuminen tutkimuksellisesta toiminnalliseksi sekä aikataulun niukkuus vaikuttivat toimintaamme liittyviin toimintatapoihin.

Toiminnan oppimistavoitteena oli AAC – ohjaukseen perehtyminen sekä puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen sisäistäminen omaan työkuvaan ja ammatilliseen kasvuun. Tuotoksen tärkeänä lähtökohtana oli moniammatilliseen yhteistyöhön kasvaminen sekä AAC – ohjauksesta tiedottaminen varhaiskasvatuksen henkilökunnalle ja lasten vanhemmille. Toiminnalle asetetut oppimistavoitteet onnistuivat kaksijakoisesti, toisen ryhmäläisemme ollessa harjoittelussa AAC – ohjaajan luona. Subjekttiivisen näkökulman oppimistavoitteiden onnistuminen tuli esille harjoittelusta saadun käytännön ja teorian yhteen sovitettuna tieto - taitona. Objekttiivinen näkökulma tuli taas esille teorian tietoon syventymällä ja sitä kautta AAC – keinojen käytön tarpeellisuuden sekä moniammatillisen yhteistyön ymmärtämisenä.

Mielestämme yhteistyö toimeksiantajamme kanssa sujui moitteettomasti. Yhteiset tapaamiset saimme toteutettua ilman vaikeuksia sekä sähköposti toimi tiedon välittäjänä. Tuotoksen tuottamisen lähtökohtana oli moniammatilliseen yhteistyöhön kasvaminen sekä oma ammatillinen kasvu, joka mielestämme toteutui. Tietoteknisiä taitojamme kehitimme opettelemalla ja käyttämällä erilaisia kuvankäsittelyyn liittyviä ohjelmia. Hyvää palautetta saimme toiminnan aikana tietokansion suunnittelusta, jonka tavoitteena on antaa tukea ja tietoa varhaiskasvatuksen henkilökunnalle sekä lasten vanhemmille. Tietokansion tarkoitus on toimia AAC – ohjaajan työn tukena varhaiskasvatuksessa. Sujuva yhteistyö, arviointi sekä työyhteisöltä saamamme palaute motivoivat meitä tietokansion suunnittelussa ja loppuunsaattamisessa.

Opinnäytetyöohjaaja tuki meitä tutkimusmenetelmän valinnassa sekä opinnäytteen asiasisällön työstämisessä. Eniten ohjausta saimme ja tarvitsimme opinnäytetyömme muuttuessa toiminnalliseksi. Mietimme yhdessä tietokansion liittämistä opinnäytetyön liitteeksi. Tietokansion sisältäessä runsaasti kuvia ja erilaisia kuvaohjelmia tulisi tiedostosta turhan laaja ja se olisi vaikeasti avattavissa. Päädyimme tietokansion saatavuuteen Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun Ylivieskan yksiköstä.

Koimme, että aihe soveltui hyvin omien opintojen syventäjäksi sekä ammatillisen kasvun kehittäjäksi. Mielestämme voimme tulevaisuudessa hyödyntää puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja sosionomin työssä.

9 POHDINTA

Oletamme usein normaalin puheen avulla tapahtuvaa kommunikointia vuorovaikutustilanteissa jokaisen ominaisuudeksi. Puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin tarve on kuitenkin lisääntynyt. Sen käytön hyödystä myös erikulttuuri/maahanmuuttajalasten kielen kehityksen tukena on ollut myönteisiä kokemuksia. Opinnäytetyömme tietokansion tarkoituksena onkin lisätä tietoa puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista, tällä pyrimme AAC-keinojen tunnettavuuteen sekä käyttöönoton madaltamiseen.

Tietokansion luotettavuutta voidaan arvioida monien vaiheiden kautta. Tietokansion sisällön valinnan lähtökohtana käytimme avointa haastattelua, jonka avulla voimme tarkistaa haluttavaa tietoa useiden kyselyjen sekä tarkentavien kysymysten avulla. Halusimme myös täydentää tarvittavaa tietoa kyselylomakkeilla päiväkodin henkilöstölle, johon tietokansio otetaan käyttöön. Kyselylomakkeiden kysymykset arvioitiin ja tarkastettiin AAC-ohjaajalla. Tietokansion asiasisältö koottiin kyselylomakkeiden sekä AAC-ohjaajan avoimen haastattelun perusteella. Tietoa on haettu myös virallisista lähteistä kirjallisuudesta sekä Internet-sivustojen lähteistä. Tietokansion sisällön valinnan arvioi ja tarkasti AAC-ohjaaja. Tällä kaikella vaikutetaan tietopaketin sisällön valinnan luotettavuuteen.

Koimme haasteelliseksi tiedon rajaamisen, koska tiedon määrä oli laaja. Rajasimme aiheemme yleisimpiin varhaiskasvatuksessa käytettäviin puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikointimuotoihin. Tällä pyrimme saamaan tietokansion tiedon mahdollisimman helposti luettavaan muotoon kohderyhmällemme, madaltamaan kommunikointikeinojen käyttöönottamista sekä lisäämään niiden käytön merkityksen tärkeyttä.

Aihealueen ollessa suuri, tietoa oli paljon ja rajaaminen vei aikaa. Kuvien käsittely ja uusien puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen ohjelmien opetteleminen oli haasteellista. Toisen opiskelijan harjoittelun aikainen tutustuminen päiväkodeissa käytettyihin kommunikointikeinoihin lisäsi niiden käyttömahdollisuuksien arviointia sekä kehittämismahdollisuuksia. Subjektiiivisen näkökulman mahdollisuus lisäsi ammatillista kasvua ja muodosti laajemman näkökulman aiheeseen konkreettisesti. Harjoittelun aikana tehty kehittämistyö, syvensi näkökulmaa AAC-ohjauksen tarpeellisuudesta lapsen kehityksen varhaisessa vaiheessa. Kehittämistyö oli peli 2-

vuotiaalle lapselle, hänelle oli suositeltu tukiviittomien käyttöönottamista puheen tukemiseksi. Pelissä harjoiteltiin ja muisteltiin viittomakuvia. Palaute pelistä oli myönteinen ja mielestämme myös muut lapset hyötyivät pelin kuvista kielen kehityksen tukena. Kuvien käyttö lisää ja tukee vuorovaikutusta sekä kielen kehitystä. Tämän otimme huomioon myös tietokansion sisältöä valittaessa. Havainnointi, kehittämistyö sekä arviointi lisäsivät ammatillista kasvuamme. Toisen opiskelijan objektiivinen lähtökohta lisäsi ja syvensi teoreettista näkökantaa tietokansiota työstäessä.

Syvällisempi ja tarkempi teorian tieto antoi paremman lähtökohdan aiheen sisäistämiseen sekä auttoi tietokansion sisällön valinnassa ja tiedon rajaamisessa.

Ymmärrämme myös paremmin AAC – ohjaajan toiminnan taustalla ohjaavia tekijöitä sekä osaamme sisäistää ne sosiaali- ja terveysalan ammatilliseen sekä eettiseen toimintaan. Puhevammaisuuden taustoihin sekä kielenkehitykseen perehtymällä ymmärrämme paremmin puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia tarvitsevia käyttäjäryhmiä. Dialogisen asiakastyön merkitys nousee esille AAC – ohjauksessa kahden ihmisen välisenä vuorovaikutuksena, jossa kummallakin on oma tärkeä osuutensa sen onnistumisessa. Ihmiselämässä, niin myös lapsen arjessa päivähoitossa eri kokemuksiin liittyvät tunteukset vaihtelevat suuresti. Puhevammasta tai kielenkehityksen häiriöistä johtuen vuorovaikutus ei oman ympäristön kanssa aina onnistu, tunteiden esille tuominen voi tämän johdosta olla mahdotonta. AAC – ohjaaja voi työympäristössään toimia puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen levittäjänä ja juurruttajana sekä näin mahdollistaa kaikille AAC – keinojen yhteisen käytön ja jaetun kommunikoinnin.

Sosionomin ja AAC – ohjaajan työtä ohjaavat sosiaali- ja terveysalan keskeiset eettiset periaatteet, joita ohjaa Suomen lainsäädäntö. Sosiaali- ja terveysalan eettisiin periaatteisiin kuuluvat mm. itsemääräämisoikeuden ja oikeudenmukaisuuden turvaaminen. Sosionomilla ja AAC – ohjaajalla on ammatin mukanaan tuoma henkilökohtainen ja yhteiskunnallinen vastuu asiakkaan hyvän elämän, ja oikeudenmukaisen aseman turvaamisesta. Tämä ei onnistu ilman eettisen herkkyyden omaksumista, ongelmanratkaisutaitoa sekä eettisiin arvoihin sitoutumista. Lainsäädäntöön sekä eettisiin periaatteisiin perehdyimme tutkimusta tehdessämme ja ymmärrämme niiden merkityksen AAC – ohjauksen taustalla sekä omassa toiminnassamme.

Haasteellisena koimme molempien näkökantojen yhdistämisen tietokansioon ja tutustumisen uusien ohjelmien käyttöön. Ohjelmien kuvien valinta ymmärrettäväksi käsitteeksi tekstin sisällöstä lisäsi ammatillista kasvuamme.

Mielestämme AAC - ohjauksen näkyminen oli vielä rajallista varhaiskasvatuspalveluissa. Työn sisällön kehittäminen sekä sen tunnettavuuden lisääminen on havaittavissa. Suurimpana haasteena näemme sen jalkauttamisen käytäntöön. Varhaiskasvatuspalvelut antavat kuitenkin hyvät mahdollisuudet työn kehittämiseksi ja puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi tulee varmasti näkymään lapsen arkipäivän toiminnoissa laajemmin tulevaisuudessa. Mielestämme myös monikulttuuri/maahanmuuttajalapsen tulevat hyötymään AAC-ohjauksesta kielen kehityksen tukena. AAC- ohjaajan työn sisällön kehittämisen näemme erittäin haasteellisena työntekijälle, silloin kun toimenkuva on uusi. Uuteen aiheeseen tutustuminen sekä teoriassa että käytännössä, antoi meille erittäin monipuolisen ja kattavan tiedon ammatillisen kasvun kehitykselle.

Jatkokehittämishaasteet

Tietokansion sisällöllä pyrimme vaikuttamaan ja lisäämään puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen käyttöä lapsen arkipäivässä. Tärkeimmäksi jatkotutkimuksen aiheeksi nousi, kuinka tietokansio on otettu vastaan sekä onko sen sisältö vastannut odotuksia? Selkokielineen tietokansio AAC:stä nousi myös jatkokehittämishaasteeksi.

LÄHTEET

Adenius- Jokivuori, M.. Kielen ja kommunikaation kehityksen tukeminen.2004. Teoksessa.: Pihlaja, P & Viitala, R. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Ahonen, T & Siiskonen, T. 2004. Sanat sekaisin. Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluikässä. Juva. WS Bookwell Oy.

Engvistin, L, 2007. AAC osana ammattia?: mitä vaikeimmin vammaisten lasten erityisryhmien työntekijät ajattelevat puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista. Pro-gradu. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta.Puhetieteiden laitos.

Granlund,M. & Olsson, C. 1994. Enemmän vuorovaikutusta. Kurssiaineisto teoriakirja. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Hakala, L.& Hyrkkö, P.& Manninen, P.& Oesch, H. & Salo, M. & Siikanen, M. 2001. Jaettu ilo; Autistisen lapsen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin kehittäminen. Somero: Sälekarin Kirjapaino Oy.

Heikura – Pulkkinen, U. & Kujanpää, S. 2006. Sosiaaliset kuvatarinat. Jyväskylä: Haukkarannan koulu.

Hildèn, Sirkku & Puistolinna, Hilikka & Pulli, Tuula. 2000. Suomen CP-terapiayhdistyksen vuosijulkaisu, artikkeli. Teema-lehti.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara,P. 2005. Tutki ja kirjoita. 11. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, S. & Remes, P & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15 uudistettu painos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Huhtanen, Kristina. 2001. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa vuosituhanteen taitteessa. Kehitysvammaliitto. Helsinki: Hakapaino Oy.

Hämäläinen, J. & Niemelä, P. 1993. Sosiaalialan etiikka. Juva.: Wsoy:n graafiset laitokset.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. (10.12.1948). 1995. 2.painos. Teoksessa: Ihmisoikeudet; sata kansainvälistä asiakirjaa. Ihmisoikeusliitto.

Isaacs, W. 1991. Kauppakamari. Helsinki. 2001. Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kallanranta, T & Rissanen, P & Vilkkumaa I. 2001. Kuntoutus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Karjalainen, T. & Saikku, P. 1999. Vuoropuhelun aika: Kirjoituksia kuntoutuksen kehittyvästä asiakasyhteistyöstä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kettunen, S. 2003. Onnistu Projektissa. Juva: WS Bookwell Oy.

Ketonen, R. & Salmi, P. & Tuovinen, S. 2001. Kielelliset vaikeudet ja vuorovaikutuksen tukeminen. Teoksessa: Ahonen, T. & Siiskonen, T. & Aro, T. (toim.) Sanat sekaisin; Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluiässä. Juva: WS Bookwell Oy.

Korpijaakko, A – M. & Kiesiläinen, A. 2001. Aikuisen kielikognitiiviset häiriöt. Teoksessa: Launonen, K & Korpijaakko – Huuhka, A – M. (toim.) Kommunikoinnin häiriöt; Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita.

Kotikangas, L. 2008. Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen käyttö päiväkodissa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Helsinki.

Kukkola, S. & Ollikainen, J. 2005. Haasteena mielenterveystyö—Tietopaketti kotihoidon tueksi. Opinnäytetyö. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu: Sosiaalialan koulutusohjelma. Oulun seudun ammattikorkeakoulu: Hoitotyön koulutusohjelma

Kukkonen, T, 1996. Aphasia, a challenge to AAC. Kirjapaino Grafia. Finland.

Launonen, K & Korpijaakko-Huuhka, A-M, 1998. Kommunikoinnin häiriöt, syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Tammer-paino Oy.

Launonen, K. 2007. Vuorovaikutus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Launonen, K. & Roisko, E. 2008. Viestinnän ja vuorovaikutuksen kuntoutushaasteet. Teoksessa: Rissanen, P. & Kallanranta, T. & Suikkanen, A. (toim.). Kuntoutus. 2. painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Leppänen, R. 2007. Kartoitus AAC-menetelmien käytöstä Hyvinkään päivähoidossa : koulutuksen merkitys. Pro gradu. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Soveltavan kasvatustieteen laitos.

Lindqvist, M.1898. Ammattina ihminen. 4 painos. Keuruu: Kustannusosakeyhtiön Otavan painolaitokset.

Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena.; Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Väitöskirja: Sosiaalitieteiden laitos, Kuopion yliopisto.

Ohtonen, M & Pulli, T & Korhonen, A-M. 2001. Symbiksiä. Kehitysvammaliitto ry.

Ohtonen, M & Roisko, E. & Sundblad, I. 1999. Kommunikoinnin tekniset apuvälineet Suomessa. Kommunikointilaitteet. Tikoteekki. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki.

Opas kuulomonivammaisen lasten vanhemmille ja lähityöntekijöille; Aistit väylänä vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon. 2000. Kuulonhuoltoliitto.

Opas kommunikoinnin mahdollisuuksiin. 2007. Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus.

Pulli, T. 1995. Tulppa suusta. Kehitysvammaliitto. Helsinki: Hakapaino Oy

Pulli, T. 2005. Mieli merkkien takana – näkökulmia sanoja korvaavien merkkien muodostumiseen ja tulkintaan. Teoksessa: Laurinkari, J. & Saarinen, A. (toim.) Sanomaton sanoiksi; näkökulmia puhevammaisten tulkkipalveluun. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Saarinen, A. & Rautiainen, S. 2005. Itsemääräämisoikeus puhevammaisten henkilöiden kokemana. Teoksessa: Laurinkari, J. & Saarinen, A. (toim.) Sanomaton sanoiksi; näkökulmia puhevammaisten tulkkipalveluun. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Saarinen, A. & Tantt, S. 2005. Puhevammaisten tulkkipalvelu; Tukea ilmaisuun tulkkipalvelun avulla. Teoksessa: Laurinkari, J. & Saarinen, A. Sanomaton sanoiksi; Näkökulmia puhevammaisten tulkkipalveluun. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Siiskonen, T & Aro, T & Ahonen, T & Ketonen, R. 2004. Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Juva. WS Bookwell Oy.

Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. 2005. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry: Ammattieettinen lautakunta.

Topo, P. & Heiskanen, M-L. & Rautavaara, A. & Hannikainen – Ingman, K. & Saarikalle, K. & Tiilikainen, R. 2000. Kuulo- ja puhevammaisten tulkkipalvelut; Vammaispalvelulain toteutuminen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Lahti. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Von Tetzner, S & Martinsen, H. 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Helsinki. Hakapaino Oy.

Sähköiset julkaisut:

Bliss-kieli. Saatavissa: <http://papunet.net/yleis/kommunikointikeinot/blisskieli.html>. Luettu: 12.05.2008

Esitteet. Saatavissa: <http://papunet.net/yleis/esitteet>. Luettu: 16.5.2008

Kommunikoinnin apuvälineet. Saatavissa: <http://papunet.net/yleis/apuvälineet/kommunikoinnin-apuvälineet.html>. Luettu: 25.08.2008

Kommunikointikeinot esineet. Saatavissa: <http://papunet.net/yleis/kommunikointikeinot/esineet.html>. Luettu 12.05.2008

Kuvat. Saatavissa: <http://papunet.net/yleis/kommunikointikeinot/kuvat.html>. Luettu: 12.05.2008.

Raahen kaupungin varhaiskasvatuspalvelut:

http://www.raahe.fi/alltypes.asp?d_type=5&menu_id=207&menupath=64,207#207

Luettu 22.07.2009. Päivitetty 19.02.2009.

Raahen varhaiskasvatussuunnitelma.

http://www.raahe.fi/singlenewsinfo.asp?newsname=Varhaiskasvatussuunnitelma++2008+-+2009&id=18621&menu_id=11688&selected=11688&companyId=0&show. Luettu 22.07.2009. Julkaistu 22.01.2008.

Tukiviittomat .Saatavissa:

<http://papunet.net/yleis/kommunikointikeinot/viittomat/tukiviittomat.html>. Luettu: 20.8.2008

Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta: ETENE - julkaisuja 1.

2001. Sosiaali- ja terveysministeriö. [www.dokumentti](http://www.dokumentti.fi). Saatavissa:

www.etene.org/dokumentit/EteneFIN.pdf Luettu: 5.9.2008

Vernerit 2009. Dialoginen asiakastyö perustuu ihmisarvoon. Saatavissa:

<http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-ala-ammattina/tyomenetelmia/dialoginen-asiakastyoe.html>. Päivitetty: 30.9.2009. Luettu: 9.10.2009.

Viittomakieli. Saatavissa:

<http://papunet.net/yleis/kommunikointikeinot/viittomat/viittomakieli.html>. Luettu: 12.05.2008

Viitottu puhe. Saatavissa:

<http://papunet.net/yleis/kommunikointikeinot/viittomat/viitottu-puhe.html>. Luettu: 11.05.2008

Muu lähde:

Organisaatiokaavio, Raahen kaupunki, varhaiskasvatuspalvelut 05/09.

Lait ja asetukset:

Tulkkipalvelua ohjaavat lait.

Saatavissa: <http://papunet.net/yleis/tulkkipalvelu/periaatteet/lait.html>. Luettu: 2.11.2006

Hallintolaki 6.6.2003.1995/365. [www.dokumentti](http://www.dokumentti.fi).

Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>. Luettu: 27.7.2009.

Kuntalaki 17.3.1995/365. [www.dokumentti](http://www.dokumentti.fi).

Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950365>. Luettu: 27.7.2009.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785. [www.dokumentti](http://www.dokumentti.fi). Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/laki/ajantasa/1992/19920785>. Luettu: 9.10.2009.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005.

[www.dokumentti](http://www.dokumentti.fi). Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050272>.

Luettu:27.7.2009.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2008/812.www.dokumentti.
Saatavissa:<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>: Luettu:27.7.2009.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 3.8.1996/734.www.dokumentti.
Saatavissa:<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920734>: Luettu:27.7.2009.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista
3.4.1987/380.www.dokumentti.Saatavissa:<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>: Luettu:27.7.2009.

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista
18.9.1987/759.www.dokumentti.Saatavissa:<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870759>: Luettu:27.7.2009.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.www.dokumentti. Saatavissa:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>: Luettu:27.7.2009.

Päivähoitolaki36/1973.www.dokumentti. Saatavissa:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>: Luettu:27.7.2009.

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710. [www.dokumentti](http://www.dokumentti.fi). Saatavissa:
<http://www.finlex.fi/laki/ajantasa/1982/1982710> Luettu: 27.7.2009.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.www.dokumentti. Saatavissa:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>: Luettu:27.7.2009.

Puhevammaisten tulkkipalvelun eettiset periaatteet.www.dokumentti. Saatavissa:
<http://papunet.net/yleis/tulkkipalvelu/periaatteet/eettiset-periaatteet.html>:Päivitetty:27.9.2006, Luettu: 24.7.2009.

Kommunikoinnin perustuslaki. Saatavissa: <http://papunet.net/yleis/mita-on-aac/kommunikoinnin-perustuslaki.html>Päivitetty:17.2007, Luettu: 18.5.2008.

Kirsi Markkinen
KESKI-POHJANMAAN AMMATTIKORTKEAKOULU
Sosiaali- ja terveystalanyksikkö

LIITE 1/1

Maarit Oja
KESKI-POHJANMAAN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveystalanyksikkö

Comp-Aid Oy
Petteri Mäki
Kuparitie 1, 00440 Helsinki

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Haemme lupaa käyttää symbolikirjoituksen-2000 kuvia esimerkkinä opinnäytetyösämme. Opinnäytetyömme on toiminnallinen, jonka tuotoksena tehdään tietokansio Raahen kaupungin varhaiskasvatuksen henkilökunnalle AAC:stä sekä varhaiskasvatuksessa olevien lasten vanhemmille. Raahen kaupungin varhaiskasvatus käyttää omaa 2000-symbolikirjoitusohjelmaa. Kuvat toimivat vain esimerkkeinä tietokansiossa AAC:stä.

Opinnäytetyön aihe: AAC-ohjauksen tietokansio vanhemmille sekä varhaiskasvatuksen henkilökunnalle

Opinnäytetyön tarkoitus: koota tietokansio AAC-ohjauksesta vanhemmille sekä varhaiskasvatuksen henkilökunnalle tukemaan AAC-keinojen käyttöönottamista vuorovaikutuksessa lapsen ja lähihenkilöiden välillä sekä lapsen toimintaympäristössä

Tutkimuksen:

a) kohde/joukko: Raahen AAC-ohjaaja, Ollinsaaren päiväkodin henkilökunta

b) aineiston keruumenetelmä: kyselylomake

c) aineiston keruun ajankohta: toukokuu 2009

d) tietopaketin arvioitu valmistumisajankohta: syksy 2009

Opinnäytetyön ohjaaja: Harriet Tervonen

Raahessa 5.5.2009
Kirsi Markkinen

Maarit Oja

Kuvien käyttöön saatu lupa sähköpostitse.

Lähetetty: ke 20.5.2009 11:29

Kuvia voi käyttää esimerkkeinä kyseisessä opinnäytetyössä.

T: Comp-Aid Oy / Petteri Mäki

Kirsi Markkinen
KESKI-POHJANMAAN AMMATTIKORTKEAKOULU
Sosiaali- ja terveystalanyksikkö

LIITE 2/1

Maarit Oja
KESKI-POHJANMAAN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveystalanyksikkö

Raahen kaupunki/ varhaiskasvatust

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Haemme lupaa tehdä Raahen varhaiskasvatustuksen Ollinsaaren päiväkodin henkilökunnalle sekä AAC-ohjaajan työskentelyyn liittyviä kysymyksiä.

Opinnäytetyön aihe: AAC-ohjauksen tietopaketti vanhemmille sekä varhaiskasvatustuksen henkilökunnalle

Opinnäytetyön tarkoitus: koota tietopaketti AAC-ohjauksesta vanhemmille sekä varhaiskasvatustuksen henkilökunnalle tukemaan AAC-keinojen käyttöönottamista vuorovaikutuksessa lapsen ja lähihenkilöiden välillä sekä lapsen toimintaympäristössä

Tutkimuksen:

a) kohde/joukko: Raahen AAC-ohjaaja, Ollinsaaren päiväkodin henkilökunta

b) aineiston keruumenetelmä: kyselylomake

c) aineiston keruun ajankohta: toukokuu 2009

d) tietopaketin arvioitu valmistumisajankohta: syksy 2009

Opinnäytetyön ohjaaja: Harriet Tervonen

Raahessa 6.5.2009

Kirsi Markkinen

Maarit Oja

1. Asia, jota päätös koskee	Opinnäytetyö - "AAC arkeen" / Markkinen Kirsi, Oja Maarit
2. Asianosaiset	Opiskelijat Kirsi Markkinen ja Maarit Oja Opinnäytetyönohjaaja Harriet Tervonen
3. Selostus asiasta	Kirsi Markkinen ja Maarit Oja opiskelevat Keski-Pohjanmaan Ammattikorkeakoulussa sosiaali- ja terveysalan yksikössä. He tekevät opinnäytetyötä "AAC arkeen". Kirsi Markkinen ja Maarit Oja hakevat lupaa tehdä Raahen kaupungin varhaiskasvatuspalveluiden Ollinsaaren päiväkodin henkilökunnalle sekä AAC - ohjaajalle kyselyn. Tutkimuslupahakemus liitteenä.
4. Sovelletut oikeusohjeet	Päävastuualueiden johtosääntö § 7 Sivistyspalvelukeskuksenjohtaja § 12
5. Päätös	Myönnän Kirsi Markkiselle luvan tehdä kysely opinnäytetyötään varten Raahen kaupungin Ollinsaaren päiväkodin henkilöstölle ja AAC-ohjaajalle. Myönnän myös luvan kuvien ottamiseen Ollinsaaren päiväkodissa tukevan ja korvaavan kommunikaation kuvien käytöstä toimintaympäristössä.
6. Allekirjoitus	 Sirkka Kiilakoski Varhaiskasvatuksen johtaja
7. Tiedoksianto	Kirsi Markkinen ja Maarit Oja Opinnäytetyönohjaaja Harriet Tervonen

8. Muutoksenhaku

Tähän päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla.
Päätökseen tyytymätön voi tehdä asiassa kirjallisen oikaisuvaatimuksen.

Oikaisuvaatimusviranomaisen:
OPETUSLAUTAKUNTA
PL 62, 92101Raahe.

Oikaisuvaatimus on tehtävä 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksi saamisesta.
Oikaisuvaatimuksesta on käytävä ilmi vaatimus perusteluineen ja se on tekijän allekirjoitettava.

Asianosaisen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, jollei muuta näytetä, seitsemän (7) päivän kuluttua sen postittamisesta.

Oikaisuvaatimuksen johdosta annettuun päätökseen saa hakea muutosta kunnallisvalituksella vain se, joka on tehnyt oikaisuvaatimuksen.

**KYSELYLOMAKE
AAC-OHJAAJA/TULKKITYÖNTEKIJÄ**

LIITE 3/1

1) Ikäsi

1. 18-25 vuotta
2. 26-35 vuotta
3. 36-45 vuotta
4. 46-55 vuotta
5. yli 55 vuotta

2) Koulutus ja aikaisempi työkokemus?

3) Mitä asioita AAC-ohjaajan/puhetulkin koulutus sisältää?

4) Kuinka kauan olet ollut työelämässä koulutustasi vastaavalla alalla?

1. alle yhden vuoden
2. 1-5 vuotta
3. 6-10 vuotta
4. yli 10 vuotta

5) Mitä asioita mielestäsi tulee ottaa huomioon kohdatessa puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia tarvitsevan asiakkaan?

6) Mitä kommunikointikeinoja olet käyttänyt työssäsi ja miten?

7) Minkälaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinomuotoja varhaiskasvatuksessa jo käytetään?

8) Millaista tietoa tulee mielestäsi vielä lisätä AAC-ohjauksesta varhaiskasvatukseen ?

9) Mitkä asiat mielestäsi ovat olleet vaikeimpia AAC-ohjauksen sisäistämisessä varhaiskasvatuksessa?

10) Minkälaista tietoa lapsen vanhemmat/huoltajat ovat halunneet sinulta puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointikeinomuodoista (AAC-ohjauksesta)?

11) Kuinka paljon puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja tarvitsevia lapsia on varhaiskasvatuksessa?

12) Onko mielestäsi AAC-ohjauksen tarve lisääntymässä?

- a) on
- b) ei

Jos on, niin miksi?

13) Minkälaista tietoa puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista sinä toivoisit tietokansiossa olevan?

14) Onko AAC-ohjauksen tietokansiosta mielestäsi hyötyä varhaiskasvatuksessa?

- a. on
- b. ei

15) Omassa työssäsi?

- a. on
- b. ei

Jos on niin miten?

16) Mitä tietoa AAC-ohjauksesta toivoisit painotettavan tietokansiossa?

17) Minkälaista tukea kaipaisit työskentelyysi?

Voit lisäksi kirjoittaa vapaasti kaikesta, mitä haluat sanoa puhetta tukevaa ja korvaa-
vaa kommunikointia tarvitsevan sekä käyttävän asiakkaan kanssa työskennellessä.

KYSELYLOMAKE
PÄIVÄKOTI / ERITYISLASTENTARHANOPETTAJA

LIITE 4/1

1) Ikäsi

- 5. 18-25 vuotta
- 6. 26-35 vuotta
- 7. 36-45 vuotta
- 8. 46-55 vuotta
- 9. yli 55 vuotta

2) Koulutus

3) Sisälsikö koulutuksesi

- a. puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikaatiota (AAC-ohjausta)
- b. tukiviittomia/viittomia
- c. kuvien käyttöä lapsen kielenkehityksen tukena
- d. puheen ja kielen kehityksen (esim. dysfasia) teoretietoa ennen kouluikää
- e. esineiden käyttöä kommunikaatiossa

4) Kuinka kauan olet ollut työelämässä koulutustasi vastaavalla alalla?

- a. alle yhden vuoden
- b. 1-5 vuotta
- c. 6-10 vuotta
- d. yli 10 vuotta

5) Koska viimeksi kohtasit työssäsi puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia tarvitsevan asiakkaan?

6) Oletko käyttänyt puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia?

- 1. tukiviittomia
- 2. kuvia
- 3. esineitä
- 4. tietokonetta
- 5. teknisiä apuvälineitä

Jos olet niin miten?

LIITE 4/2

7) Minkälaisista puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikointimuodoista haluaisit enemmän tietoa ?

8) Minkälaista tietoa lapsen vanhemmat/hoitajat ovat halunneet sinulta puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointikeinoista?

9) Minkälaista tietoa puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista sinä toivoisit tietokansiossa olevan?

10) Minkälaista tukea kaipaisit työskentelysi tueksi kohdatessasi lapsen, joka tarvitsee puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia(AAC-ohjausta)?

LIITE 4/3

Voit lisäksi kirjoittaa vapaasti kaikesta, mikä askarruttaa sinua puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia tarvitsevan sekä käyttävän asiakkaan kanssa työskennellessä.